

Framtidssäkra storskaliga flerbostadshusområden

En kunskapsöversikt

Författare
Erik Stenberg

Framtidssäkra storskaliga flerbostadshusområden - en kunskapsöversikt

Rapport inom ShiftSwedens arbete med skifte 1: Från resurskrävande linjära samhällsbyggnadsprocesser till hållbara och värdeskapande cirkulära affärsmodeller.

Webbadress: www.shiftsweden.se

Redaktör: Olle Samuelson, olle.samuelson@iqs.se

Författare: Erik Stenberg, KTH

Datum: 26 augusti 2025

ISBN: 978-91-990646-1-1

Åsikter och slutsatser i rapporten är författarens egna

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Summary.....	4
1. Det vetenskapliga kunskapsläget.....	5
1.1. Begreppet storskaliga flerbostadshusområden.....	5
1.2. Historiska satsningar och perspektiv.....	8
1.3. Tekniskt-ekologiskt perspektiv.....	12
1.4. Ekonomiskt perspektiv.....	14
1.5. Socialt-kulturellt perspektiv.....	16
1.6. Teoretiskt-estetiskt perspektiv.....	19
1.7. Områdesperspektiv.....	20
2. Internationell utblick.....	22
2.1. Adaptive Reuse of the Built Heritage.....	22
2.2. Estates on the Edge.....	23
2.3. Umbaukultur.....	23
2.4. Retain, Repair, Reinvest.....	24
3. Författarens egen analys.....	24
3.1. "Vad är problemet?"	24
3.2. "För vem och varför?"	27
Referenser.....	29
Bilagor.....	36
Presentation 250331.....	36
Databassökningar: "storskaliga flerbostadshusområden"	39

Sammanfattning

Rapporten ger en överblick över kunskapsläget kring storskaliga flerbostadshusområden. Den beskriver hur forskningen är både splittrad och sammanflätad, med flera perspektiv utan en tydlig gemensam riktning. Begreppet ”storskaliga flerbostadshusområden” är sällan använt men definieras här utifrån Boverkets beskrivning av rekordårens bebyggelse (1961–1975). Initialt presenteras ett **historiskt** perspektiv där fyra perioder av statliga satsningar analyseras, från ROT-program till urbana utvecklingsavtal. Fokus har över tid skiftat från fysisk förbättring till social inkludering. Fem tematiska perspektiv presenteras i rapporten. Ett **teknisk-ekologiskt** perspektiv där renoveringsbehov, energieffektivisering och hållbar omställning är centrala teman, med särskild vikt vid byggnaders åldrande och klimatpåverkan. Ett **ekonomiskt perspektiv** där ekonomin kring renovering, nyproduktion och finansialisering analyseras. Frågan är hur investeringar ska fördelas och hyror påverkas. Ett **socialt-kulturellt** perspektiv med fokus på de boende, samverkan och kritik mot planering ovanifrån. Det **teoretiskt-estetiska** perspektivet lyfter idéhistoria, arkitektur och synen på modernismen. Och slutligen ett **områdesperspektiv** där varje område ses som unikt. Fallstudier visar hur lokal kunskap och långsiktighet skapar framgång. Rapporten avslutas med **en internationell utblick** och **författarens egen analys**. Erfarenheter från bland andra Danmark, Frankrike och Australien illustrerar hur liknande områden hanteras globalt. Analysen beskriver en ögonblicksbild, målkonflikter och vikten av att alltid ställa frågan: för vem och varför?

Summary

This report offers an overview of current knowledge on large-scale multi-family housing areas. It highlights how the research landscape is both fragmented and intertwined, shaped by diverse perspectives without a clear common direction. The concept itself is rarely used but is here defined using Boverket's description of housing built during Sweden's "record years" (1961–1975). The report opens with a **historical overview** of four major waves of state initiatives, ranging from physical renovation programs to socially oriented urban development agreements. Over time, priorities have shifted from technical upgrades to social inclusion. Five thematic perspectives structure the report: a **technical-ecological perspective** focused on renovation needs, climate impact, and energy efficiency; an **economic perspective** exploring renovation, new construction, and financialization; a **socio-cultural perspective** emphasizing resident agency, participation, and critiques of top-down planning; a **theoretical-aesthetic perspective** addressing ideas, architecture, and the legacy of modernism; and a **local perspective** that treats each neighborhood as context-specific. Case studies illustrate how local knowledge and long-term engagement can foster success. The report concludes with **an international view** — from Denmark, France, and Australia—and **a final analysis** emphasizing tensions, shifting priorities, and the essential question: for whom, and why?

1. Det vetenskapliga kunskapsläget

En "state-of-the-art-rapport" beskriver vad forskningen just nu säger om ett visst ämne, vilka trender som finns och vilka områden där det fortfarande saknas kunskap. När det gäller utveckling av stora bostadsområden har det forskats mycket under lång tid. Trots det är det svårt att se en tydlig gemensam riktning i forskningen.

En viktig tanke i den här rapporten är just att den senaste forskningen inte ger ett enhetligt svar. I stället verkar forskningsläget vara både "splittrat" och "sammanflätat". Att det är splittrat betyder att forskarna inte är överens, utan har olika åsikter och tolkningar. Därför innehåller rapporten också exempel på målkonflikter, angreppssätt som krockar och olika synsätt som motsäger varandra. Läget blir också mer komplicerat eftersom det ofta tar lång tid att genomföra förändringar i den byggda miljön. Under tiden insatser sker kan samhällets syn på problemen förändras – det som var viktigt förr kanske inte är det längre. Forskningens resultat blir alltså snabbt gamla. Samtidigt är forskningen sammanflätad, dvs inte isolerad. Den hänger ihop med en stor mängd kunskap och erfarenhet som byggts upp genom allt från vetenskap och arkitektur till nyheter, konst och litteratur i mer än 50 år. Det gör det ännu svårare att dra tydliga gränser och skapa en enhetlig bild.

Därför visar den här rapporten forskningsläget som flera delvis överlappande kunskapssamlingar, med olika perspektiv och metoder. I stället för att ge en färdig analys med tydliga kunskapsluckor och nödvändiga vägar framåt, handlar rapporten mer om att navigera mellan redan upptrampade stigar i ett komplext och mångtydigt landskap.

1.1. Begreppet storskaliga flerbostadshusområden

Sveriges bostadsbestånd är i de flesta källorna uppdelat i två huvudsakliga typer: *småhus* och *flerbostadshus*.¹ Det råder sällan oklarhet om betydelsen av ordet *flerbostadshus* även om det inte finns definierat i PBL.² SCB, till exempel, beskriver flerbostadshus "som bostadsbyggnader innehållande tre eller flera lägenheter inklusive loftgångshus" och småhus "som friliggande en- och tvåbostadshus samt par-, rad- och kedjehus (exklusive fritidshus)."³

¹ <https://www.rikstermbanken.se/search?q=flerbostadshus&s=termer> och <https://www.rikstermbanken.se/search?q=sm%C3%A5hus&s=termer> - se särskilt definitioner av Terminologicentrum TNC:Plan- och byggtermer 1994. (besökt 250327)

² <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/regler-om-byggande/ovk/en--och-tvabostadshus-i-ovk-sammanhang/> (besökt 250327)

³ <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/boende-i-sverige/kallor-och-definitioner/> (besökt 250327)

Sökningar i databaser visar att begreppet "storskaliga flerbostadshusområden" inte är särskilt vedertaget i svensk litteratur och forskning.⁴ Begreppet har egentligen bara definierats i en enstaka rapport, publicerad av Boverket 2005.⁵ I den presenteras behovet av förnyelse för en hållbar utveckling i tre olika boendemiljöer som har valts på grund av att det är där "som de stora volymerna finns":

1. folkhemmets flerbostadshusområden (1946–1960)
2. rekordårens storskaliga flerbostadshusområden (1961–1975)
3. de stora småhusområdena från senare delen av rekordåren (1969–1981).

En av orsakerna till att begreppet "storskaliga flerbostadshusområden" knappt finns är att det historiskt förekommit flera andra, mer eller mindre nyanserade, begrepp som kommit att dominera diskursen. Till exempel finns det hundratals träffar i databaser på ord som "miljonprogram*" och "utsatta områden", ett femtiotal på "rekordåren" och ett tiotal på "efterkrigstidens bostäder". Till och med "betongförort*" som får ett fyrtiotal träffar är mer vanligt förekommande än "storskaliga flerbostadshusområden".⁶

Många olika begrepp förekommer över tid:

- Miljonprogrammets storskaliga bostadsområden (avser perioden 1965–1974)
- Stora och fleråriga bostadsprojekt (SOU 1971:52)
- Rekordårens flerbostadshusområden (avser perioden 1961–1975)
- Betongförort (80-talet)
- Moderna förortsbebyggelsen (90-talet)
- Utsatta stadsdelar (00-talet)
- Stadsdelar med utbrett utanförskap (10-talet)
- Miljonprogram (10-talet)
- Parallellsambhällen och särskilt utsatta områden (10/20-talet)
- Socioekonomiskt eftersatta områden (20-talet)

Listor på storskaliga flerbostadshusområden har tillkommit av många olika skäl. Till exempel, när miljonprogrammet byggdes fanns det en "verksamhet med förhandsbesked för stora och fleråriga bostadsprojekt"⁷ där staten stöttade ett kontinuerligt byggande av upp till tio tusen bostäder om året i fem år (1966–1971) för att bygga bort bostadsbristen.

⁴ Se bilaga *Databassökningar: "storskaliga flerbostadshusområden"* nedan.

⁵ Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2005

⁶ <https://libris.kb.se/> (besökt 250415)

⁷ Byggandets industrialisering: betänkande (SOU 1971:52) Stockholm: 1971.

Denna verksamhet bidrog till några av de största av de storskaliga flerbostadshusområden som byggts i Sverige. De tjugotre projekten som beviljades förhandsbesked är: Råslätt - Jönköping, Östberga – Stockholm, Geneta – Södertälje, Stråningstorp – Karlskoga, Ryd – Linköping, Orminge – Stockholm, Vivalla – Örebro, Nacksta – Sundsvall, Skäggetorp – Linköping, Ekholmen – Linköping, Navestad – Norrköping, Nödinge – Nödinge, Råby – Upplands Bro, Körfältet – Östersund, Vårbo – Burlöv, Vallås - Halmstad, Hallonbergen – Sundbyberg och Brandbergen – Österhaninge.

Ett annat exempel har ett helt annat ursprung, även om flera områdesnamn från föregående lista återkommer. Alla sjutton särskilt utsatta områden på polisens lista (2023)⁸ är byggda under miljonprogrammet och är storskaliga flerbostadshusområden: Rinkeby/Tensta – Stockholm, Hjällbo – Göteborg, Husby – Stockholm, Alby – Botkyrka, Bergsjön – Göteborg, Hallunda/Norsborg – Botkyrka, Hammarkullen – Göteborg, Hovsjö – Södertälje, Lövgärdet – Göteborg, Norrby – Borås, Nydala/Hermodsdal/Lindängen – Malmö, Ronna/Geneta/lina – Södertälje, Skäggetorp – Linköping, Vivalla – Örebro, Fittja – Botkyrka, Hässleholmen/Hulta – Borås och Rosengård – Malmö.

I föreliggande rapport är det Boverkets beskrivning av rekordårens storskaliga flerbostadshusområden (1961–1975) som avses med begreppet *storskaliga flerbostadshusområden*. Även områden från folkhemsepoken kan inkluderas. Storskaliga småhusområden behandlas inte i denna rapport. Det finns lite drygt 800 000 lägenheter i flerbostadshus från rekordåren.⁹ Boendemiljön i de storskaliga boendemiljöerna från rekordåren beskrivs närmare i Boverkets rapport från fem olika perspektiv: *planmässiga förutsättningar, hur de fungerar att leva i, sociala förutsättningar, miljömässiga förutsättningar och fastigheternas skick*. Dessutom, och viktigt att påpeka, framställs begreppet ”storskaligt” som relativt i förhållande till ortens storlek och kan därför innefatta områden med förhållandevis få bostäder.

8

https://polisen.se/siteassets/dokument/ovriga_rapporter/utsatta-omraden/lagesbild-over-utsatta-omraden-2023.pdf

⁹ I Boverkets rapport står det att det finns ca 843 000 lägenheter i flerbostadshus från rekordåren. Enl SCB (2024 års statistik) finns det drygt 884 000 lägenheter i flerbostadshus byggda mellan 1961-1980. Sedan 2005 har det rivits ca 15 000 bostäder.

1.2. Historiska satsningar och perspektiv

I Ola Nylanders historiska översikt av svensk bostadsarkitektur beskrivs inte bara arkitekturen och lägenhetsplanerna men också tudelningen i rekordårens bostadsbyggande på 60-talet: dels att tiden ”präglas av den stora skalan” och att lägenheterna ”blev allt större och bättre utrustade”, dels att kritiken mot modernismens tilltog och att den rådande samhällsutvecklingen ifrågasattes.¹⁰ Lisbeth Söderqvists arbeten belyser och fördjupar de planeringsmässiga och politiska händelserna från denna epok.¹¹ Thomas Hall och Sonja Vidén har ännu mer ingående i sina böcker beskrivit bakgrunden och genomförandet av rekordårens byggande. De visar också hur denna tudelning leder till omedelbara och stora utvecklingsinsatser.¹² Insatserna har sedan fortsatt, nästan oavbrutet, in i vår tid och kan grovt delas upp i fyra perioder.¹³

1. Perioden 1975–1992 med målen att *bryta anonymitet och förbättra områdenas attraktivitet*

De nya förutsättningar som råder från 1975 beskrivs ingående av Vidén och Lundahl.¹⁴ Fokus på nyproduktion ersätts av åtgärder för att stimulera renovering, om- och tillbyggnad (ROT). En ny plan- och bygglag träder i kraft 1987, byggnormerna skärps och statligt stöd förskjuts till att stimulera bostadssociala, energipolitiska och sysselsättningspolitiska mål. Hyresgästinflytande stärks genom rätten att påverka renoveringsåtgärder och flera ”förnyelseprojekt med direkt medverkan och engagemang från de boende” genomförs.

Stora satsningar:

- ROT-programmet - bostadsförnyelse genom renovering, om- och tillbyggnad (1983 – 1989)¹⁵
- Miljöförbättringsanslag till utsatta bostadsområden, 230 MSEK (1975 – 1980)
- Boendeservicebidrag – bidrag till gemenskap, 100 MSEK (1985 - 1992)
- Förnyelsebidrag – bidrag till mötesplatser, 155 MSEK (1986 – 1992)

¹⁰ Nylander, Ola, Svensk bostadsarkitektur: utveckling från 1800-tal till 2000-tal, Upplaga 2, Studentlitteratur, Lund, 2018

¹¹ Söderqvist, Lisbeth, Rekordår och miljonprogram: flerfamiljshus i stor skala : en fallstudiebaserad undersökning av politik, planläggning och estetik, 1. uppl., [Univ.], Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1999.

¹² Hall, Thomas (red.), Rekordåren: en epok i svenskt bostadsbyggande, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 1999.

¹³ Indelningen är baserad på en föreläsning på KTH av Micael Nilsson från Boverket 2014.

¹⁴ Vidén, Sonja & Lundahl, Gunilla (red.), Miljonprogrammets bostäder: bevara - förnya - förbättra, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1992

¹⁵ Bättre bostäder: ett 10-årigt förnyelse- och underhållsprogram (ROT-program), Liber Förlag/Allmänna förl., Stockholm, 1983

I "Bättre Bostadsförnyelse: sammanställning och slutsatser av 19 FoU-projekt"¹⁶ presenteras erfarenheter från denna första period med satsningar på bostadsförnyelse. Hälften av projekten som presenteras handlar om storskaliga flerbostadshusområden från rekordåren.

2. Perioden 1990-och 2000-talet med målet att bryta den etniska boendesegregationen

Efter den ekonomiska krisen i början av 90-talet lanserades tre statliga satsningar i tät följd. Blommansatsningen¹⁷ med insatser mot förvärvsfrekvens, segregation och arbetsmarknaden var först ut, nationella exemplen "där ett antal stadsdelar i Sverige skulle bli 'exempel' på hur man kunde bryta utsattheten".¹⁸ Storstadssatsningen, eller de lokala utvecklingsavtalen, fortsatte arbetet med samma inriktning en bit in på 2000-talet.¹⁹

Stora satsningar:

- Blommansatsningen, 700 MSEK (1995–1999) – särskilda insatser i utsatta bostadsområden – åtta kommuner: Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Solna, Stockholm, Södertälje – 700 MSEK
- Nationella exempel (1998–2000)
- Storstadssatsningen 2 000 MSEK (1999–2004) - 24 stadsdelar i sju kommuner: Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Stockholm, Södertälje (samma som Blommansatsningen utom Solna)

En väldigt gedigen och bra "kunskapsöversikt över nordisk forskning kring interventioner" författades som en del av utvärderingen av storstadssatsningen enligt regeringens proposition 1997/98:165 *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden*.²⁰ Den är särskilt intressant för dess "bidrag till en mer samlad bild av aktuell forskning kring området, framför allt genom att lyfta fram aktuella frågeställningar och erfarenheter som ett led i en pågående kunskapsutveckling" samt dess användning och beskrivning av begreppet "intervention".

¹⁶ Vidén, Sonja & Plan- och bostadsverket, Bättre bostadsförnyelse: sammanställning och slutsatser av 19 Fou-projekt, 1. uppl. uppl. Karlskrona: Boverket, 1990.

¹⁷ Vad hände med Blommanpengarna: nationell utvärdering av särskilda insatser i utsatta bostadsområden: delrapport 1, Integrationsverket, Norrköping, 2000

¹⁸ Törnquist, Anders, Storstadssatsningen i ett områdesperspektiv, Göteborgs universitet, 2004

¹⁹ Sverige. Utredningen om utvärdering av lokala utvecklingsavtal., Storstad i rörelse: kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal: slutbetänkande, Fritzes offentliga publikationer, Stockholm, 2005

²⁰ Lahti Edmark, Helene, Förort i fokus - interventioner för miljoner: nordisk forskning om interventioner i "utsatta" bostadsområden: en kunskapsöversikt (2002).

3. 2000–2010-talen

Investeringsprogrammen LIP och KLIMP var inriktade på ett mer hållbart Sverige och en del av den nationella klimatstrategin. Utvärderingar från Naturvårdsverket visade på betydande resultat avseende minskning av växthusgasutsläpp samt avfallsmängder.²¹

Slutrapporten för FoU-projektet "Hållbar utveckling i 50-, 60- och 70-talens bostadsområden – 'gröna mål' möter mark, hus och människor" av BOOM-gruppen på KTH innehåller en utförlig analys över LIP-stödets påverkan på bostadsområden över hela Sverige²² Där skriver författarna "Även om satsningen i sig och de lokala investeringsprogrammen hade en mycket bred inriktning, där åtgärder i bostadsbebyggelse inte hade någon speciellt framträdande roll, fick den i många fall påtaglig betydelse för såväl nybyggande som ombyggnad och annan förnyelse av befintliga bostadshus och -områden."

Stora satsningar:

- LIP (lokala investeringsprogram) 4 000 MSEK (1998–2008) – 211 program med 1 800 projekt
- KLIMP (klimatinvesteringsprogram) 1 800 MSEK (1998–2012) – 132 program med 913 projekt

4. 2000-talet med målet att bryta utanförskapet

I början på 2000-talet etableras också regeringens urbana utvecklingspolitik för kommuner med områden som kännetecknas av utbrett utanförskap. Lokala utvecklingsavtal (LUA) tecknas med ett tjugotal kommuner med "stadsdelar som kännetecknas av utbrett utanförskap"²³ Det urbana utvecklingsarbetet med fokus på satsningar att minska utanförskapet i 15 utvalda stadsdelar bidrog med fortsatt kunskapsuppbyggnad.²⁴ Enligt Boverket var "Målet med det urbana utvecklingsarbetet är att uppnå en positiv social och ekonomisk utveckling, minska boendesegregationen, samt främja socioekonomiskt hållbara boendemiljöer och bättre skolresultat i dessa stadsdelar".²⁵

²¹ Naturvårdsverket, *Effekter av investeringsprogrammen LIP och Klimp*: regeringsuppdrag, juni 2009, Naturvårdsverket, Stockholm, 2009

²²<https://formas.se/download/18.1aed528f167c6b106dc7e5b3/1549956110262/0603%20LIP%20slutrapport%20BOOM.pdf>

²³ Urbana utvecklingsområden 2013 - Statistisk uppföljning utifrån 7 indikatorer [Elektronisk resurs], 2014

²⁴ Urbant utvecklingsarbete: delrapportering av regeringsuppdrag, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2013

²⁵ <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/urbant-utvecklingsarbete/>

Det senaste decenniet har präglats av polisens lista över utsatta och särskilt utsatta områden.²⁶ ”På uppdrag av regeringen tar polisen löpande fram en nationell lägesbild över utsatta områden. Lägesbilden ska användas som utgångspunkt för det gemensamma arbetet framåt på lokal, regional, nationell och internationell nivå.”²⁷

Insatserna har ofta kopplats ihop med en fortsatt utbyggnad av Sveriges flerbostadshusområden; i början med gårdsbyggnader, sedan genom förtätning, och till sist genom att tillföra nya bostadstypologier. En av de bästa rapporterna från 2020-talet som behandlar byggandet som insats är ”Bygga bort utsatthet? En kunskapsöversikt”.²⁸ Den innehåller en litteraturgenomgång med över 150 källor grupperade efter fem olika rubriker: *Boendepreferenser*, *Social blandning*, *Flyttningsmönster*, *Byggåtgärder* och *Fysiska åtgärders effekter på kriminalitet*. Drygt en tredjedel av alla referenser publicerades 2019 eller senare.

Insatser:

- Lokala utvecklingsavtal (2008–2011) – 38 LUA-områden i 21 kommuner
- Urbant utvecklingsarbete 6 MSEK (2012) – 15 utvalda stadsdelar (URBAN 15)
 - Förvärvsfrekvens lägre än 52 %
 - Långvarigt försörjningsstöd högre än 4,8 %
 - Gymnasiebehörighet lägre än 70 %
 - Fler än 4 000 invånare
- Socioekonomiskt eftersatt område (2015)
- Utsatt område (2016-pågående) - Polisens lista över särskilt utsatta områden
- Utanförsöksområde (2024-pågående)

Det historiska perspektivet skildras med stora likheter över alla fyra perioder men ibland är det de tidsbundna reflektionerna som bäst kan beskriva de storskaliga flerbostadshusens korta (och långa) historier.

Till exempel rekommenderas nedslag i miljonprogrammets historia genom Arkitekturmuseets årsbok från 1996²⁹ och en blandning av forskares perspektiv i Formas-antologin från 2012.³⁰

²⁶ Lägesbild över utsatta områden: regeringsuppdrag 2023, Polismyndigheten, Stockholm, 2023

²⁷ <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/>

²⁸ Gregorowicz-Kipszak, Joanna, Bröchner, Jan & Hagson, Anders, Bygga bort utsatthet? En kunskapsöversikt Chalmers, 2022.

²⁹ Rörby, Martin (red.), En miljon bostäder, Arkitekturmuseet, Stockholm, 1996

³⁰ Johansson, Birgitta (red.), Miljonprogrammet - utveckla eller avveckla?, Forskningsrådet Formas, Stockholm, 2012

1.3. Tekniskt-ekologiskt perspektiv

Ett tekniskt-ekologiskt perspektiv på platstypen storskaliga flerbostadshusområden innebär insatser och ansatser som tar sin utgångspunkt i renoveringsbehov, ombyggnadsstrategier eller klimat- och miljöåtgärder i ett åldrande bostadsbestånd. Alla byggnader står inför tekniska upprustningsbehov och renoveringsbehov efter cirka 50 år och en särskild utmaning är att förstå och minska klimat- och miljöpåverkan av våra befintliga bostäder.

Vad är skillnaden mellan underhåll, utveckling och restaurering? Hur ska den tekniska livslängden förlängas, vad är fungerande energieffektiviseringsåtgärder och hur ska nya krav som energiprestandadirektivet (EPBD) mötas?

Kunskap runt dessa frågor har byggts under lång tid av aktörer och initiativ som Boverket, Nationellt renoveringscentrum för bebyggelse (NRC)³¹, E2B2³², SBUF³³, KTH, Chalmers, Lund, RISE och många andra forskare och forskargrupper vid Sveriges lärosäten.

Några grundläggande publikationer (i alfabetisk ordning och utan inbördes rangordning):

- Björk, Cecilia, Kallstenius, Per & Reppen, Laila, *Så byggdes husen 1880–2020: arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 140 år*, Utökad och omarbetad utgåva, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2021
- Blomsterberg, Åke & Edström, Mats, *Energieffektivisering och bevarande av modernismens flerbostadshus (1940–1960): förstudie*, Institutionen för arkitektur och byggd miljö, Lunds tekniska högskola, Lund, 2008
- Johansson, Birgitta (red.), *Miljonprogrammet - utveckla eller avveckla?*, Forskningsrådet Formas, Stockholm, 2012
- Reppen, Laila & Vidén, Sonja, *Att underhålla bostadsdrömmen: kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från åren 1961–1975*, Formas, Stockholm, 2006
- SABO, *Hem för miljoner: förutsättningar för upprustning av miljonprogrammet - rekordårens bostäder*, SABO, Stockholm, 2009
- Samuelsson, Nilsson (red.), *Förändra varsamt: vägledning vid ombyggnader av rekordårens bebyggelse*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2004

³¹ <https://www.renoveringscentrum.lth.se/>

³² <https://www.e2b2.se/forskningsprojekt-i-e2b2/>

³³ <https://www.sbuf.se/projektresultat>

- Vidén, Sonja & Lundahl, Gunilla (red.), *Miljonprogrammets bostäder: bevara - förnya - förbättra*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1992.

Och ett par relativt nya artiklar:

- Janson, Ulla, Farsäter, Karin, Fransson, Victor & Johansson, Dennis, Riva, cirkulera, bygga nytt eller renovera? Energianvändning i hela livscykeln (2022).
- Mjörnell, Kristina, Femenías, Paula & Annadotter, Kerstin, "Renovation Strategies for Multi-Residential Buildings from the Record Years in Sweden—Profit-Driven or Socioeconomically Responsible?", *Sustainability* 11:24 (2019), pp. 6988-, doi:10.3390/su11246988.

I "Bättre koll på underhåll" från 2003 "kartlägger Boverket underhållsbehovet i bostadsbeståndet, anger orsaker till eftersatt underhåll och föreslår åtgärder för att varaktigt minska risken för eftersatt underhåll".³⁴ Det finns en särskild underlagsrapport som behandlar flerbostadshusens behov och förutsättningar. Den är mer tekniskt inriktad men en av få källor som kvantifierar behoven i flerbostadshusbeståndet från hela Sverige.³⁵

I tidigare nämnda rapport från Boverket (2005) belyses rekordårens storskaliga flerbostadshusområden i detalj genom "boendemiljöernas planmässiga förutsättningar för en hållbar utveckling, hur områdena fungerar att leva i, sociala förutsättningar, miljömässiga förutsättningar, och bostädernas och fastigheternas skick."³⁶

Det är genom Nationellt renoveringscentrum för bebyggelse som de senaste rapporterna och projekten kan nås:

<https://www.renoveringscentrum.lth.se/om-nrc/> NRC är även värd för det digitala arvet efter byggforskningsrådet där hundratals historiska rapporter kan nås: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/38763>

³⁴ Bättre koll på underhåll, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2003

³⁵ Boverket, Flerbostadshusens förnyelse: behov och förutsättningar 2002/03, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2003

³⁶ Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer, sid 33-52

En stor utmaning som har kraftsamlats kring under 2000-talet formulerades på ett föredömligt sätt i Nordic Built Challenge år 2013.³⁷ I den svenska delen av tävlingen var målet att visa hur ett av Botkyrkabyggens miljonprogramshus i Fittja kunde renoveras hållbart så huset skulle hålla i 50 år till, med en hyreshöjning på max 20% och att det skulle finnas en affär för entreprenören. Vinnande förslaget Fittja People's Palace av Spridd och NCC genomfördes sedan tillsammans med Botkyrkabyggen. Det visade att det är möjligt, om än med stora ansträngningar, att lösa frågeställningen.

1.4. Ekonomiskt perspektiv

Ett ekonomiskt perspektiv på platstypen storskaliga flerbostadshusområden tar sin utgångspunkt i studier om bland annat analys- och beräkningsmetoder, fastighetsekonomi, samhällsekonomi, finansieringsfrågor och makroekonomi.

Är det lönsamt att renovera och hur mycket kommer hyran höjas? Kostar det lika mycket att renovera som att bygga nytt? Hur har finansialiseringen (dvs hur husen i huvudsak ses som finansiella tillgångar) av fastighetssektorn påverkat bostadsmarknaden? Hur ska dessa stora investeringar fördelas på ett rättvist sätt?

Även om detta perspektiv har förhållandevis få svenska aktörer och initiativ så finns det en stor mängd kunskap att hämta från KTH³⁸, Institutet för bostadsforskning i Uppsala (IBF)³⁹, Malmö Universitet⁴⁰ och genom andra rapporter och projekt⁴¹.

³⁷ <https://www.nordicinnovation.org/nordicbuilt> och

<https://www.nordicinnovation.org/2015/30-sustainable-nordic-buildings>

³⁸ Se särskilt Institutionen för fastigheter och byggande och projektet Bostad 2.0 på KTH -

<https://www.kth.se/bostad2noll/kth-bostad-2-0-en-bostadsmarknad-for-alla-1.749663>

³⁹ Se särskilt disciplinerna ekonomisk historia och nationalekonomi -

<https://www.uu.se/institution/bostads-och-urbanforskning/forskning/discipliner>

⁴⁰ Se särskilt Institutionen för urbana studier

<https://mau.se/om-oss/fakulteter-och-institutioner/fakulteten-for-kultur-och-samhalle/institutionen-for-urbana-studier/>

⁴¹ Till exempel Nordregio - <https://nordregio.org/research/strategic-housing/> och CBA vid Chalmers -

<https://www.chalmers.se/centrum/cba/publikationer/#lonsamhetskalkyl-for-hallbart-bostadsbyggande>

Några relevanta texter av framstående forskare med ekonomiskt perspektiv:

- Blackwell, Timothy, *"Power, production and disorder: The decline of Sweden's housing industrial complex and the origins of the present housing discontents"*, European urban and regional studies 28:4 (2021), pp. 338–352, doi:10.1177/09697764211009570.
- Blomé, Gunnar, *"Försäljning av allmännyttan och inträde av privata ägarintressen - Effects of privatization of public housing in Sweden"*, Kart og plan 72:1432 (2012), s. 95-.
- Grander, Martin & Westerdahl, Stig, *"Financialization the Swedish way: How Vonovia became the largest owner of former public housing estates through transaction pathways and calculative practices"*, Journal of urban affairs no. (2024), pp. 1–19, doi:10.1080/07352166.2024.2354744.
- Lind, Hans & Lundström, Stellan, *Affären Gårdsten - Har förnyelsen av Gårdsten varit lönsam?* KTH, 2008.
- Turner, B, *"Kommunala bostadsföretag i finansiell knipa: Överbelånat, svårsålt och segregerat"*, Byggforskning nr (1996).
- Öresjö, Eva, Blomé, Gunnar & Pettersson, Lars, *En stadsdel byter skepnad - en utvärdering av förnyelsen på Öster i Gävle* (2012).

Ett ämne som fått mycket uppmärksamhet den senaste tiden är bostaden som ekonomisk handelsvara eller resurs. Både som bristvara och tillgång har bostaden i storskaliga flerbostadshusområden diskuterats i populärvetenskapligt format och likt Olle Bengtzon på sin tid vid Expressen⁴² har Andreas Cervenka vid Aftonbladet kritiskt granskat det ekonomiska perspektivet kring den samtida bostadsmarknaden.⁴³ Internationellt har liknade granskningar av bostadsmarknaden framställts i dokumentärfilmer som PUSH⁴⁴ och böcker som *Home Truths: Fixing Canada's Housing Crisis*.⁴⁵

⁴² <https://arwidssonstiftelsen.se/olle-bengtson-priset/vem-var-olle-bengtson/>

⁴³ Cervenka, Andreas, *Fuskbygget: så knäckte bostadsmarknaden Sverige och världen*, Albert Bonniers förlag, [Stockholm], 2024

⁴⁴ <https://www.pushthefilm.com/about/>

⁴⁵ Whitzman, Carolyn, *Home Truths: Fixing Canada's Housing Crisis*, Vancouver, 2024

1.5. Socialt-kulturellt perspektiv

Drivkraften i ett socialt-kulturellt perspektiv utgår från människorna: de boende, inblandade aktörer och/eller förståelsen/kunskapen om de boendes situation samt möjligheten till samverkan mellan olika aktörer. Effekten av insatser på de boende, deras medbestämmande och maktförhållanden är några ämnen som studerats under hela historien om storskaliga flerbostadshusområden.

Perspektivet har fått extra mycket uppmärksamhet eftersom planeringen och byggandet under rekordåren fick omedelbar kritik för att vara för planerings- och teknokratiskt drivet. Insatserna under perioden direkt efter 1975 handlade till exempel mycket om att skapa medbestämmande, medverkan från de boende och än i dag värderas och föreslås samarbetsmodeller mellan aktörer som tex kommuner, hyresgäster och civilsamhälle, privata och offentliga fastighetsägare, arkitekter och teknikkonsulter.

Detta är ett brett och mångdisciplinärt forskningsfält som innefattar, bland andra, kulturgeografer, sociologer, planeringsforskare, etnologer, antropologer, historiker, arkitekter, boende, författare, aktions-forskare och aktivister.

Den första vågen av böcker med en kritisk underifrån-blick skrevs innan miljonprogrammet var färdigbyggt och värda att läsa om:

- Bengtzon, Olle, Delden, Jan & Lundgren, Jan, *Rapport Tensta*, PAN/Norstedt, Stockholm, 1970
- Flemström, Carin & Ronnby, Alf, *Fallet Rosengård: en studie i svensk planerings- och bostadspolitik*, Prisma, Stockholm, 1972
- Gordon, Hans & Molin, Peter (red.), *"Man bara anpassar sig helt enkelt": en forskningsrapport om människor i Skärholmen*, PAN/Norstedt, Stockholm, 1972

En till våg av kunskap tillfördes av studier på 90- och 00-talet av hur det är att bo och bebo storskaliga flerbostadshusområden under utveckling:

- Borelius, Ulf & Wennerström, Ulla-Britt, "A New Gårdsten: A Case Study of a Swedish Municipal Housing Company", *European journal of housing policy* 9:2 (2009), pp. 223–239, doi:10.1080/14616710902920330.
- Carlén, Göran, Cars, Göran & Statens råd för byggnadsforskning, *Förnyelse av storskaliga bostadsområden: en studie av effekter och effektivitet* (Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning, 1990).
- Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilammi, Per-Markku, *Miljonprogram och media: föreställningar om människor och förorter*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2002

- Modh, Birgit, *Eriksbo: lokalt engagemang och bebyggelseförändringar i ett av miljonprogrammets bostadsområden i Göteborg*, Chalmers tekniska högskola, Göteborg, 1996
- Olsson, Sören, Törnquist, Anders & Arbeitskreis zur Erhaltung von Kulturgütern aus Stein., *Förorten: insatser och utveckling under 40 år*, Stockholm: Arkitekternas forum för forskning och utveckling Arkus, 2009
- Westin, Sara, "... *men vart ska ni då ta vägen?*": Ombyggnation ur hyresgästernas perspektiv (2011).
- Öresjö, Eva, "*Problems and opportunities in a large scale suburban housing estate: The case of Råslätt, Jönköping, Sweden*", in Large scale housing estates in Northwest Europe (1999), pp. 153-.
- Öresjö, Eva, "*Den Söderfallande Staden - en problemdiskussion med internationella utblickar*", Socialvetenskaplig tidskrift 2:2 (2016), doi:10.3384/SVT.1995.2.2.3013.

Det senaste decenniet har sett ytterligare en våg av rapporter och böcker breddat perspektivet:

- Bengtsson, Bo & Grander, Martin, *Bostadsfrågan som politik och intressekamp*, Andra häftade utgåvan, Égalité, Malmö, 2024
- Blackwell, Timothy, Holgersen, Ståle, Polanska, Dominika, Richard, Åse, Rolf, Hannes & Wallstam, Maria, *Kris i bostadsfrågan*, Daidalos, Göteborg, 2023
- *Bostadsmanifest: 22 krav för framtidens hem*, Dokument Press, 2021
- Boverket, *Attraktiva miljonprogramsområden: plastkvalitet med ökad delaktighet*, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2015
- Holdo, Markus, Holmqvist, Emma & Bengtsson, Bo (red.), *Allas rätt till bostad: marknadens begränsningar och samhällets ansvar*, Bokförlaget Daidalos, Göteborg, 2022
- *Tretton myter om bostadsfrågan*, 1. uppl., Dokument press, Årsta, 2016
- Valizadeh, Carolin, "*Vi som bor här - vi vet!*": *En platssociologisk studie om ungas sociala organisering, identiteter och tillhörigheter i ett miljonprogramsområde*, Linnaeus University Press, Diss. Växjö: Linnéuniversitetet, 2023, Växjö, 2023

Författare med egna erfarenheter av att växa upp i storskaliga flerbostadshusområden bidrar också till kunskapen: Faysa Idle, Nalin och Cheko Peggul, Johanna Langhorst, Jonas Hassen Khemeri, Pontus Herin, Dilsa Demirbag Sten, Lars Mikael Raattamaa, Steve Sem-Sandberg, Per Wirtén, Nicolas Lunabba, Diamant Salihu, Johanna Bäckström Lerneby, Mustafa Can, med flera.⁴⁶

Perspektivet i Cans berättelse där hans mor på en och samma gång är den lärde berättaren som varit utomlands och kan några ord på svenska och samtidigt den han undviker att se från fotbollsplanen i det storskaliga flerbostadshusområdet eftersom hon inte passar in och bara kan några ord på svenska är gripande. Vad denna typ av direkt erfarenhet kan bidra med i områdesutveckling med social hållbarhet finns det en kort text om i en dansk bok om allmännyttans bostäder.⁴⁷

Under 2013–2015 togs tre rapporter fram om den växande segregationens effekter på Stockholm, Göteborg och Malmö. I Skillnadernas Stockholm⁴⁸, Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg⁴⁹ och Malmöns väg mot en hållbar framtid⁵⁰ presenterades liknande mätbara resultat att medellivslängden kunde skilja sig så mycket som åtta år mellan de rikaste och fattigaste stadsdelarna som i huvudsak utgörs av storskaliga flerbostadshusområden från rekordåren.

Ett komplext verktyg som precis lanserats genom IBF i Uppsala är Boendebarmetern. Den beskriver ”utvecklingen på grannskapsnivå (DeSO) i Sverige inom olika dimensioner, med fokus på boendesituationen”⁵¹:

<https://boendebarmetern.uu.se/segregationsbarmetern>

Verktyget bygger på Södertörnsanalysen:

<https://open-numbers.github.io/sodertornsmodellen/>

och liknar Segregationsbarmetern:

<https://segregationsbarmetern.boverket.se/>

⁴⁶ Se bibliografin i slutet av rapporten för referenser till dessa skönlitterära och biografiska böcker.

⁴⁷ Se Erik Stenbergs text om social hållbarhet i boken: Møller, Christian H., Martens Gudmand-Høyer, Sidse, Stang Våland, Marianne, Kärrholm, Mattias & Stenberg, Erik, *Perspektiver på almene boliger*, 2021.

⁴⁸ Skillnadernas Stockholm: kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015, Stockholms stad, Stockholm, 2015

⁴⁹ Lundquist, Åsa, Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg, Göteborgs stad, Göteborg, 2014

⁵⁰ Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö, ”Malmöns väg mot en hållbar framtid: Hälsa, välfärd och rättvisa,” Malmö Stad, Malmö, 2013.

⁵¹ <https://www.uu.se/forskning/urban-lab/forskning/boendebarmetern>

1.6. Teoretiskt-estetiskt perspektiv

Drivkraften i det teoretiskt-etiska perspektivet kommer från disciplinerna planering, stadsbyggande, arkitektur och historia/humaniora.

Varför ser det ut som det gör? Hur planeras livet mellan husen? Vad är social hållbarhet? Hur ska staden byggas och för vem? Vad är konsekvenserna av en funktionalistiskt planerad stad kontra en blandstad? Hur ser vi på modernismens bostadsbyggande i dag – en utopi eller en myt? Vilken är förortens utveckling?

Forskare och författare som Karl Arnstberg, Thordis Arrhenius, Thomas Hall, Anna-Johanna Klasander, Ann Legeby, Elisabeth Lilja, Jennifer Mack, Ola Nylander, Johan Rådberg, Lisbeth Söderqvist och Sonja Vidén har bidragit mycket i det svenska perspektivet.

Några framstående exempel (i alfabetisk ordning och utan inbördes rangordning):

- Arnstberg, Karl-Olov, Bergström, Inger & Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö*, Stockholm: Formas, 2001.
- Arrhenius, Thordis, Braae, Ellen & Ruud, Guttorm (red.), *Architecture and welfare: Scandinavian perspectives*, Birkhäuser, Basel, 2025
- Legeby, Ann, *Patterns of co-presence: spatial configuration and social segregation*, Architecture and the Built Environment, KTH Royal Institute of Technology, Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan, 2013, Stockholm, 2013
- Lilja, Elisabeth, *Den ifrågasatta förorten: identitet och tillhörighet i moderna förorter* (Stockholm: Byggnadsforskningsrådet, 1999).
- Mack, Jennifer, "Modernism in the present tense: "Dangerous" Scandinavian suburbs and their hereafters", *Environment and planning. D, Society & space* 41:4 (2023), pp. 656–682,
- Rådberg, Johan, *Drömmen om atlantångaren: utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*, Atlantis, Stockholm, 1997
- Söderqvist, Lisbeth, *Rekordår och miljonprogram: flerfamiljshus i stor skala: en fallstudiebaserad undersökning av politik, planläggning och estetik* (Stockholm: [Univ.], 1999).
- Vidén, Sonja, Schönning, Klas & Nöre, Kerstin, *Flerbostadshusen i Sverige: kvaliteter och brister, ombyggnadsbehov och möjligheter*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1985

Den internationella diskussionen om "mass housing" och "post-war modernist housing areas" är bred och väldigt aktiv. Litteraturen på engelska är relativt lättillgänglig (om än svårläst). Här följer några ämnesmässigt relevanta titlar:

- Brolund de Carvalho, Sara, Fanni, Maryam, Svenningsen Kajita, Heidi, Mack, Jennifer, Mattsson, Helena, Riesto, Svava & Schalk, Meike, "'You can simply say no': Narrating the effects and affects of Danish and Swedish housing in crisis", *Radical housing journal* 6:1 (2024), pp. 201–219, doi:10.54825/TSMR3139.
- Cupers, Kenny, *The Social Project: Housing Postwar France*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2014
- Gellerup, *Gellerup: Stories and Visions from a Modernist Suburb*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2020
- Glendinning, Miles, *Mass housing: modern architecture and state power-a global history*, First edition. ed., London; Bloomsbury Visual Arts, 2020
- Raahauge, Kent Martinussen (ed.), *Architectures of Dismantling and Restructuring*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2022
- Švácha, Rostislav (ed.), *The Paneláks: Twenty-Five Housing Estates in the Czech Republic*, Prague: The Museum of Decorative Arts in Prague, 2018
- Zarecor, Kimberly Elman, *Manufacturing a Socialist Modernity: Housing in Czechoslovakia, 1945–1960*, Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2011

1.7. Områdesperspektiv

Områdesperspektivet är idiografiskt och fall-bundet snarare än nomotetiskt och lagbundet.⁵² Kunskapen utgår från att varje storskaligt flerbostadshusområde är ett enskilt fall med specifika (historiska och platsbundna) utgångspunkter och krav. Ett områdesperspektiv drivs därmed nära verkligheten, oftast av kommuner, kommunala bostadsbolag, privata ägare, boende och intressenter eller andra kunniga aktörer, med ett sökande och prövande förhållningssätt, ofta baserat på djup kunskap om det lokala. Kunskapen byggs över tid.

Områdesperspektivet är person- eller nätverksdrivet, drar självklart lärdomar från andras erfarenheter och i framgångsrika fall tenderar till att bilda eller övergå i modeller eller processer som liknar generell (dvs nomotetisk) kunskap. Skillnaden mellan områdesperspektivet och föregående perspektiv ligger i relationen mellan plats och metod. Utgångspunkten i områdesperspektivet är platsen. Den är viktigare som drivkraft än metoden eller generella kunskapen om platstypen. I ett utvecklingsarbete med områdesperspektiv som pekar

⁵² https://en.wikipedia.org/wiki/Nomothetic_and_idiographic

framåt bygger insatserna på en förståelse hur området redan utvecklats och vilka insatser som påverkat över lång tid, både positivt och negativt.

Historien om platstypen storskaliga flerbostadshusområden från rekordåren är inte längre än sextio år och Sverige är inte större än att nästan alla platstypens storskaliga områden har varit föremål för ett flertal mer eller mindre framgångsrika utvecklingsinsatser vilket ger varje område en egen särskild historia att bygga vidare på. Områdesperspektivet syftar till att lösa och utveckla områdets specifika tekniska, ekologiska, ekonomiska, sociala och/eller kulturella frågor. Utvecklingen sker ofta stegvis utifrån områdets förutsättningar och innefattar många separata och tidsbegränsade projekt.

Några fall som det finns kunskap om från ett områdesperspektiv:

Gårdsstensmodellen har blivit ett begrepp, speciellt efter det att området blev det första att flyttas från polisens lista över särskilt utsatta områden 2018. Historien bakom avknoppningen av området Gårdstens bostäder från övriga beståndet och bildandet av eget bostadsbolag 1997 med Stina Fransson och Mikael Pirosanto som Vd:ar och en majoritet av boende i styrelsen är dock inte lika känd. Områdesperspektivet kopplar ihop det långsiktiga arbetet under flera decennier med en rad framgångar.

Botkyrkabyggen är ett kommunalt bostadsbolag som förvaltar knappt 11 tusen bostäder, varav merparten byggda under miljonprogrammet.⁵³ Under VD Ulf Nyquist (2004–2016) och teknisk chef Ulf Viktorsson inledde Botkyrkabyggen en medveten och mångfacetterad serie försök och insatser att hantera det stora upprustningsbehovet. Botkyrkabyggen genomförde olika insatser i bolagets områden och prövade sig fram till kunskap som nådde en slags kulmen med Fittja People's Palace (se exempel nedan). Områdesperspektivet sätter projektet Fittja People's Palace i ett bredare sammanhang som också inbegriper alla andra kommunala insatser som pågick parallellt.

Liknande positiva berättelser finns också om Råslätt i Jönköping med Eva Öresjös viktiga forskningsinsatser, Hovsjö i Södertälje och Patrik Derks transformation från rektor på Ronnaskolan till VD på TelgeHovsjö⁵⁴, Uppsala kommuns bostadspolitik och arbete med Gottsunda, utvecklingen av passivhus i Brogården i Alingsås under VD Ing-Marie Odegren, Helsingborgs samlade kommunala insatser på Drottninghög, och många fler områden.

EU-finansierade projektet RESTATE (Restructuring Large-scale Housing Estates in European Cities: Good Practices and New Visions for Sustainable

⁵³ <https://www.botkyrkabyggen.se/artikel/vara-omraden>

⁵⁴ Hus och Människor – en film om Patrik Derk och Hovsjö
https://www.youtube.com/watch?v=OD_wU8EUlwg

Neighbourhoods and Cities), som pågick från 2002–2006, studerade tjugonio storskaliga bostadsområden i sexton europeiska städer. Boken anlägger ett fördjupat områdesperspektiv:

”Can the results of this study be generalised? This is a question that can only be answered very cautiously. Within this book we will make clear in many places that when interpreting the results with respect to the different estates in this project, the national and local context should never be overlooked. This means that local circumstances and developments are always at least partly shaped by developments on different spatial levels.”⁵⁵

2. Internationell utblick

2.1. Adaptive Reuse of the Built Heritage

I boken *Adaptive Reuse of the Built Heritage*⁵⁶ definieras om- och återanvändning (adaptive reuse) som en disciplin med egna teoretiska grunder och praktiska verktyg — inte bara ett tekniskt grepp, utan en strategisk metod som möter demografiska, ekonomiska och ekologiska utmaningar. Författarna visar hur byggnader betraktas som “lager av material, historia och berättelser” (palimpsest), där varje ingrepp innebär en omvärdering av deras inneboende värde. Boken är indelad i två delar: 1) Teori och begrepp där adaptive reuse beskrivs ur ett historiskt perspektiv, från pragmatiska, användardrivna ombyggnader till en modern, akademiskt förankrad disciplin. Stor vikt läggs vid urban regenerering och genius loci – platsens själ. Genom att ta fasta på kulturella, moraliska och estetiska dimensioner diskuterar författarna hur man bevarar både det materiella och immateriella arvet och 2) Fallstudier som illustrerar begreppen med 20 exempel från olika epoker. Författarna Plevoets och Van Cleempoel argumenterar för att adaptive reuse är en nödvändig och växande disciplin där utmaningen är att ge gamla byggnader ny mening med respekt för deras historia och platsens identitet.

⁵⁵ Van Kempen, Ronald, Dekker, Karien, Hall, Stephen, and Tosics, Iván (Eds.), *Restructuring Large Housing Estates in Europe*, Bristol, UK: The Policy Press, 2005

⁵⁶ Plevoets, Bie och Koenraad Van Cleempoel. *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. Abingdon: Routledge, 2019.

2.2. Estates on the Edge

Anne Powers bok *Estates on the Edge*⁵⁷ undersöker de sociala konsekvenserna av storskaliga bostadsområden byggda under efterkrigstiden i norra Europa, med särskilt fokus på Storbritannien, Danmark, Frankrike, Tyskland och Nederländerna. Hon analyserar hur dessa bostadsprojekt, som från början symboliserade modernitet och välfärd, senare kom att förknippas med segregation, förfall och sociala problem. Boken bygger på både statistik och fältstudier, inklusive intervjuer med boende och lokala aktörer. Powers argumenterar för att problemen i dessa områden inte enbart beror på den fysiska miljön utan också på ekonomisk nedrustning, bristande underhåll och politiska beslut som försämrat boendesituationen. Hon lyfter också fram exempel på förnyelseprojekt och lokal organisering som skapat förbättringar. *Estates on the Edge* är en kritisk men nyanserad granskning av storskaliga flerbostadshusbyggandets arv och visar på behovet av integrerade och långsiktiga strategier för socialt hållbar stadsutveckling.

2.3. Umbaukultur

*Umbaukultur: The Architecture of Altering*⁵⁸ utforskar ombyggnads- och transformationsprocesser inom arkitektur. Den fokuserar på hur befintliga byggnader kan anpassas och förändras för att möta nya behov och hållbarhetskrav, snarare än att rivas och byggas om från grunden. Genom fallstudier och teoretiska analyser belyser boken vikten av en kultur som värderar bevarande och kreativ omvandling. Den visar på möjligheter i att arbeta med det befintliga materialet och strukturer, vilket både kan minska miljöpåverkan och ge arkitekturen nya uttryck. Umbaukultur uppmuntrar till ett mer cirkulärt och medvetet synsätt inom byggande. Boken presenterar 25 olika projekt som i första hand har med ombyggnad och förändring av befintliga byggnader att göra och i andra hand handlar om storskaliga flerbostadshusområden.

⁵⁷ Powers, Anne, *Estates on the Edge: The social consequences of mass housing in Northern Europe*, MacMillan, London, 1997

⁵⁸ Grafe, Christoph & Rieniets, Tim (Eds.), *Umbaukultur: The Architecture of Altering*, Dortmund, Germany, 2020

2.4. Retain, Repair, Reinvest

Retain, Repair, Reinvest är en hållbar designfilosofi som fokuserar på att bevara befintliga strukturer istället för att riva och bygga nytt. Konceptet innebär att behålla (retain) värdefulla byggnadsdelar och arkitektoniska element, reparera (repair) skadade komponenter med omsorg och kvalitet, samt återinvestera (reinvest) i uppgraderingar som förlänger byggnadens livslängd. Flera publikationer har getts ut av Simon Robinson och hans kollegor på OFFICE som är ett australiensiskt arkitektkontor grundat 2003.⁵⁹

3. Författarens egen analys

3.1. "Vad är problemet?"

Platstypen storskaliga flerbostadshusområden är föremål för ytterligare en satsning. Denna gång ska efterkrigstidens storskaliga bostadsmiljöer framtidsäkras genom omställningslabb i ShiftSweden, ett strategiskt innovationsprogram inom Impact Innovation.⁶⁰ Övergripande missionen i Shift Sweden formuleras: "Vi ställer om Sverige – fossilfritt och resursmedvetet – till attraktiva livsmiljöer och tillgängliga livsmiljöer för alla. Vi visar hur på 100 platser under 10 år."⁶¹ Framtidssäkra storskaliga flerbostadshusområden är ett av fyra teman där två fokuserar på platstyper och två på systemutmaningar. Omställningslabben ska samla flera projekt där dessa "ges möjlighet att dela erfarenheter med, och lära av, andra projekt som arbetar med liknande utmaningar på motsvarande platser"⁶². På ShiftSwedens hemsida och i tillhörande dokument är problemet som omställningslabben ska bidra med lösningar till väl formulerat på olika skalor. Den nationella omställningen mot framtidens hållbara samhällsbyggande, förståelsen på systemnivå, platstypens erfarenheter och projektens avgränsade satsningar ska all bidra till det sammanflätade kunskapsbyggandet som behövs för att ställa om.

⁵⁹ "OFFICE is a not-for-profit multidisciplinary design and research practice based in Melbourne. Our projects span the intersections of built form, research, discourse and education. As a registered charity, the studio's operations, processes and outputs are bound by a constitution to make projects for the public good." <https://office.org.au/>

⁶⁰ <https://www.shiftsweden.se/>

⁶¹

https://www.shiftsweden.se/Media/r0kh3naq/fordjupad-strategi-skifte-1-cirkular-samhallsbyggna_d.pdf

⁶²

<https://www.vinnova.se/e/utlysning-2024-01497/impact-innovation-delta-i-banbrytande-2024-04-212/>

Att framtidssäkra storskaliga flerbostadshusområden handlar om att kunna se flera utmaningar samtidigt eller parallellt samt att kunna hantera de målkonflikter som är inneboende eller uppstår. Om utmaningen enbart hade varit att renovera och rusta upp flerbostadshusen efter femtio år så vore det förhållandevis enkelt, även om mängden bostäder som måste rustas samtidigt kräver noggrann planering och resurseffektivitet. Att byta fönster, badrum, hissar, rör och tak är vi i Sverige bra på och det skulle säkert gå att finansiera med riktade stöd från staten. Andra målkonflikter som uppstår kring hur vi ska bejaka ett växande kulturhistoriskt bevarande av husen från denna period och samtidigt energieffektivisera klimatskalet går att lösa. Men om utmaningen också ska handla om att samtidigt göra husen mer energieffektiva och att ombyggnadsprocessen även ska bidra till att lösa klimatkrisen genom sänkta koldioxidutsläpp och minskade resursuttag så blir det mer problematiskt. Vilka är rätt metoder och processer då? Och kanske svårast av allt, hur ska upprustning och energieffektivisering finansieras eftersom vi vet att hyror ökar i storleksordningen 50–70% med dagens bruksvärdessystem? Likaså hade det varit en enklare utmaning om vi kunde fokusera på att vända en socio-ekonomisk utveckling som lämnat boende i många storskaliga flerbostadshusområden svagare. Bostadsbidrag och arbetsmarknadsinsatser skulle kunna kombineras med att stärka skolor och att tillhandahålla adekvat sjukvård eftersom vi vet att den strukturella effekten av fattigdom kräver det. De utmaningar och målkonflikter som finns mellan det mera tekniskt-ekologiska perspektivet och det socio-kulturella perspektivet är relativt väl beforskade och relativt enade om att det förstärkta underhållet är vägen framåt. Å ena sidan är det för dyrt att genomföra "turn-around"-projekt för både fastighetsägare och de boende. Å andra sidan, görs inget åt det eftersatta underhållet så kommer husens tekniska standard att snabbt förfalla.

Inom det ekonomiska perspektivet förekommer en relativt ny utmaning. Den uppstod efter Lehman Brotherskrisen 2007/2008 och kallas finansialiseringen av fastighetssektorn. Utmaningen innebär att storskaliga flerbostadshusområden blivit föremål för spekulation på en global nivå. Sveriges miljonprogramshus har i flera fall helt enkelt köpts billigt och sålts dyrt utan att vinsterna ens hamnat i svenska händer. Dessa storskaliga flerbostadshusområden som byggdes upp under efterkrigstiden med dyra investeringar som vi knappt har råd att rusta har plötsligt blivit en kassako för stora internationella bolag och investerare. Efter att ha tjänat samhället väl i form av billigare bostäder under lång tid tjänar de numera få personer i form av investeringar. Här behövs mer forskning, kunskap och förståelse för hur dessa krafter kan vändas till att bli konstruktiva.

Under hösten 2022 studerade en grupp mastersstudenter på KTH Arkitekturskolan hållbart bostadsbyggande genom begreppet "Mass Housing". Utgångspunkten var att bostadsfrågan åter blivit aktuell med fortsatt urbanisering, ökad segregation och brist på prisrimliga bostäder. Historiskt sett var efterkrigstidens bostadsbyggande ett svar på liknande frågor. Vi utgick från boken *Mass Housing*⁶³ som tar sig an det globala fenomenet av "state-sponsored homes for lower-income citizens, especially in tall apartments blocks." Boken beskriver en historia i tre delar som under ett sekel återkommer över hela världen med samma svar: storskaliga flerbostadshusområden (Mass Housing), oavsett frågeställning. Å ena sidan visar detta att problemet med storskaliga flerbostadshusområden är att de finns i sådana enorma mängder från ungefär samma period att de anses vara likadana.⁶⁴ Å andra sidan fann vi, precis som det formuleras i *Mass Housing*, att problemet snarare är att skillnaderna mellan perioder, länder och områden med mass housing är så pass stora att de kräver särskild kunskap. På KTH formulerade vi det som att "Mass Housing is the Answer, But What is the Question?"⁶⁵

Som beskrivet ovan i "1.2 Historiska satsningar och perspektiv" har storskaliga flerbostadshusområden i Sverige varit föremål för ett flertal satsningar sedan färdigställandet för femtio år sedan. Varför? Ett alldeles för kort och bristfälligt svar skulle kunna vara att det var för att effekten skulle bli så stor om satsningen lyckades. Om vi enkelt skulle kunna framtidssäkra Sveriges storskaliga flerbostadshusområden så skulle vi kunna lösa flera stora samhällsutmaningar på en gång: klimatkrisen, åldrande befolkningen, upplösande av kärnfamiljen, bostadsbristen, segregationen, och otryggheten.

Modernismen som tidsperiod är också utmanad. Det teoretiskt-estetiska perspektivet lär oss att krafterna mot samhällsbyggandet under en viss tidsepok ofta är politiska och att föreslagna lösningar ibland är lika bundna vid plats- och tidsandan som modernismen var. Att nästan alla förslag till gestaltning för storskaliga flerbostadshusområden på stadsbyggnadsnivå under det senaste decenniet inneburit en fördubbling av antalet bostäder och en så kallad tät och blandad kvartersstad är ett exempel på denna tidsbundenhet vid ett stadsbyggnadsparadigm. Om vurmen för det för-modernistiska eller klassicistiska och nya förslag eller antydningar till rivningar av bostadsområden är en till del av denna svängning som bör forskas på från detta perspektiv.

⁶³ Glendinning, Miles, *Mass housing: modern architecture and state power - a global history*, Bloomsbury Visual Arts, London, 2021

⁶⁴ Alonso, Pedro & Palmer, Hugo (red.), *Flying Panels: How Concrete Panels Changed the World*, ArkDes & DOM Publishers, Berlin, 2020.

⁶⁵

https://issuu.com/kth-arkitekturskolan/docs/studio_housing_mass_housing_catalogue_kth_2022_pri

Risken är att tankesättet för nya satsningar bara följer samma endimensionella logik som låg bakom byggandet av miljonprogrammet: en lösning som ska funka för alla. Med en annan logik som utgår från att många små lösningar behövs på många olika platser skulle vi kanske formulera problemet på ett annat sätt.

3.2. "För vem och varför?"

Livet mellan husen⁶⁶ och byggandet av en blandad stad har varit ledord i bo/stadsbyggandet de senaste årtiondena.⁶⁷ Att se bo/stadslivet från de boendes perspektiv genom delaktighet och medbestämmande är fortsatt viktigt. Den nybyggda stadens utmaning är att föreställa sig vem som kommer att bo där men när de storskaliga flerbostadshusområdena ska framtidssäkras så är utmaningen snarare att de redan är befolkade. Denna skillnad ställer krav på kunskap och förståelse för "vem" det är som bebor och "vilken plats" de bebor. Frågan som bör ställas inför varje förslag till insatser är "För vem och varför?"

I en text skriven som del av ett danskt forskningsprojekt summerades och problematiserades utvecklingen av svenska miljonprogrammet under 2000-talet.⁶⁸

" För tjugo år sedan så diskuterades fortfarande rivningar av miljonprogramsområden som ett seriöst alternativ för att lösa "problemet" med dåliga hus och svaga människor. Rivningar diskuteras inte längre i någon större omfattning i dag. Nu handlar diskussionen mest om hur vi kan hantera de dubbla utmaningarna utanförskap och renoveringsbehov. Svaret som växt fram kan sammanfattas genom begreppet "förstärkt förvaltning" även om stora delar av beståndet också bytt ägare och plötsligt blivit kuggar i ett globalt finansiellt spel".

Tyvärr har denna slutsats redan blivit inaktuell och förslag på rivningar är åter aktuella, men denna gång av andra skäl. Den nuvarande rivningslogiken härstammar från Danmark och i den logiken bör, hårt draget, storskaliga flerbostadshusområden rivas om de boende är för svaga (eller helt enkelt inte är välkomna längre).⁶⁹

⁶⁶ Se till exempel Gehl, Jan, *Livet mellem husene*, 2. opl., Arkitektens forlag, København, 1971 och Jacobs, Jane & Jacobs, Jane, *The death and life of great American cities*, 50th anniversary edition, 2011 Modern Library edition, Modern Library, New York, 2011[1961]

⁶⁷ Runting, Helen, Rosenberg, Frida, Stenberg, Erik & Orejuela, Gaudy, *Bygger vi en blandad stad?: En analys genom kartläggningar av bostadsbyggandet i Stockholmsregionen* (2022).

⁶⁸ Møller, C. H., Gudmand-Høyer, S. Martens, Våland, M. Stang, Kärrholm, M., and Stenberg, E., *Perspektiver på Almene Boliger* (Copenhagen: [Publisher], 2021).

⁶⁹ Se Raahauge, Kent Martinussen (ed.), *Architectures of Dismantling and Restructuring*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2022 och Gellerup, Gellerup: *Stories and Visions from a Modernist Suburb*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2020

Ghettopakken och efterföljande insatser har gått från ord till handling och i flera områden som finns med i rapporter⁷⁰ över utsatta områden har rivningar genomförts. Det finns forskning som ifrågasätter om effekterna alls är önskade.⁷¹ Rivningslogiken kompliceras av klimatrelaterade initiativ som löper parallellt.⁷² Det som i snäv vinkel kan förefalla som framsteg inom återbruk av förtillverkad betong, kan i en annan ses som skön- och grön-målning av en brutal nedrivningsprocess.

I ett svenskt sammanhang omformas denna danska rivningslogik för närvarande till både höger- och vänsterpolitik. Högern argumenterar för att hårdare tag⁷³ och vänstern för att rivningar,⁷⁴ trots allt, måste till för att lösa utanförskapet. Samtidigt är forskning om trygghet och levande städer också på frammarsch. Begreppet levande städer har ersatt hållbara städer i regeringens senaste skrivelser.⁷⁵ Signalen är att "levande, trygga och robusta stadsmiljöer" är viktigare än att möta, till exempel, de globala klimatmålen. I värsta fall handlar det om att följa ett narrativ (eller en myt) där ökad gängkriminalitet och våld gör att alla boende i storskaliga flerbostadshusområden är antingen kriminella eller offer för kriminella och att tryggheten måste säkras, vilket inte är sant. Trots det måste forskningsinsatser som använder sig av dessa begrepp navigera denna politiska dimension samt fråga sig "För vem och varför?"

Kunskapen om hur vi ska ta oss an utmaningen att framtidssäkra Sveriges storskaliga (och unga) flerbostadshusområden finns och den pekar mot att det finns många rätta svar. Förhoppningen med denna state-of-the-art-rapport är att kunskapen kan fördjupas och placeras i sitt rätta sammanhang.⁷⁶ Med olika kunskapsperspektiv som drivkraft i de projekt som ska ingå i ShiftSwedens omställningslabb så kan den mödosamma processen att bygga en mer cirkulär och hållbar stad fortsätta.

⁷⁰ Danmarks Social- og Indenrigsministerium, *Liste over hårde ghettoområder pr. 1. december 2019*, Social- og Indenrigsministeriet, København, 2019.

⁷¹ Jensen, Lotte & Holm, Astrid Wretling, "They are breaking us into pieces": A longitudinal multi-method study on urban regeneration and place-based social relations among social housing residents in Denmark", *Urban Studies*, 60:16, 2023, s. 3281–3298.

⁷² Heunicke, Nichlas Moos et al., *Ressource Blokken: Upcycling af 60'erne og 70'ernes almene byggeri*, Realdania & 3XN, København, 2021.

⁷³ Jörnmark, Jan, *Småstadens skönhet – riv DDR-Sverige*, Timbro, Stockholm, 2024 och <https://www.dn.se/debatt/aterskapa-smastadens-glans-och-riv-miljonprogrammen/>

⁷⁴ Socialdemokraterna, *Ny riktning för Sverige 2030*, Socialdemokraterna, Stockholm, 2025.

⁷⁵ Sveriges regering, *Ny strategi för levande och trygga städer: Regeringens skrivelse 2024/25:96*, Regeringskansliet, Stockholm, 2025.

⁷⁶ Men skynda på, för ibland försvinner kunskap lite för snabbt. Boverket har till exempel år 2024 gallrat (eller avpublicerat) några hundra rapporter– se Boverket (2025). Avpublicerade publikationer.

<https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publikationer/avpublicerade-publikationer/> Hämtad 2025-06-09

Referenser

(Enligt Oxford referenssystem <https://libguides.uu.se/oxford-fotnoter>)

Alonso, Pedro & Palmer, Hugo (red.), *Flying Panels: How Concrete Panels Changed the World*, ArkDes & DOM Publishers, Berlin, 2020.

Andersson, Roger, Molina, Irene & Öresjö, Eva, *Bygga bort utsatthet? En kunskapsöversikt*, Delegationen mot segregation, Stockholm, 2022.

Arrhenius, Thordis, Braae, Ellen & Ruud, Guttorm (red.), *Architecture and Welfare: Scandinavian Perspectives*, Birkhäuser, Basel, 2025.

Arnstberg, Karl-Olov & Bergström, Inger, *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö*, Formas, Stockholm, 2001.

Bengtsson, Bo & Grander, Martin, *Bostadsfrågan som politik och intressekamp*, Andra häftade utgåvan, Égalité, Malmö, 2024

Bengtzon, Olle, Delden, Jan & Lundgren, Jan, *Rapport Tensta*, PAN/Norstedt, Stockholm, 1970.

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per & Reppen, Laila, *Så byggdes husen 1880–2020: arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 140 år*, Utökad och omarbetad utgåva, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2021

Blackwell, Timothy, "Power, production and disorder: The decline of Sweden's housing industrial complex and the origins of the present housing discontents", *European urban and regional studies* 28:4 (2021), pp. 338–352, doi:10.1177/09697764211009570.

Blackwell, Timothy, Holgersen, Ståle, Polanska, Dominika, Richard, Åse, Rolf, Hannes & Wallstam, Maria, *Kris i bostadsfrågan*, Daidalos, Göteborg, 2023

Blomé, Gunnar, "Försäljning av allmännyttan och inträde av privata ägarintressen - Effects of privatization of public housing in Sweden", *Kart og plan* 72:1432 (2012), s. 95-.

Blomsterberg, Åke & Edström, Mats, *Energieffektivisering och bevarande av modernismens flerbostadshus (1940–1960): förstudie*, Institutionen för arkitektur och byggd miljö, Lunds tekniska högskola, Lund, 2008

Borelius, Ulf & Wennerström, Ulla-Britt, "A New Gårdsten: A Case Study of a Swedish Municipal Housing Company", *European journal of housing policy* 9:2 (2009), pp. 223–239, doi:10.1080/14616710902920330.

Bostadsmanifest: 22 krav för framtidens hem, Dokument Press, 2021

Boverket, *Bättre koll på underhåll*, Boverket, Karlskrona, 2003.

Boverket, *Flerbostadshusens förnyelse: behov och förutsättningar 2002/03*, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2003

Boverket, *Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer*, Boverket, Karlskrona, 2005.

Boverket, *Urbant utvecklingsarbete: delrapportering av regeringsuppdrag*, Boverket, Karlskrona, 2013.

Boverket, *Attraktiva miljonprogramsområden: platskvalitet med ökad delaktighet*, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2015

Brolund de Carvalho, Sara, Fanni, Maryam, Svenningsen Kajita, Heidi, Mack, Jennifer, Mattsson, Helena, Riesto, Svava & Schalk, Meike, "‘You can simply say no’: Narrating the effects and affects of Danish and Swedish housing in crisis", *Radical housing journal* 6:1 (2024), pp. 201–219, doi:10.54825/TSMR3139.

Byggandets industrialisering: betänkande (SOU 1971:52) Stockholm: 1971.

Bäckström Lerneby, Johanna, *Familjen*, Mondial, Stockholm, 2020

Bättre bostäder: ett 10-årigt förnyelse- och underhållsprogram (ROT-program), Liber Förlag/Allmänna förl., Stockholm, 1983

Can, Mustafa, *Tätt intill dagarna: berättelsen om min mor*, Norstedt, Stockholm, 2006

Carlén, Göran & Cars, Göran, *Förnyelse av storskaliga bostadsområden: en studie av effekter och effektivitet*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1990.

Cervenka, Andreas, *Fuskbygget: så knäckte bostadsmarknaden Sverige och världen*, Albert Bonniers förlag, [Stockholm], 2024

Cupers, Kenny, *The Social Project: Housing Postwar France*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2014

Danmarks Social- og Indenrigsministerium, *Liste over hårde ghettoområder pr. 1. december 2019*, Social- og Indenrigsministeriet, København, 2019.

Demirbag-Sten, Dilsa, *Fosterland*, Bonnier, Stockholm, 2010

Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilammi, Per-Markku, *Miljonprogram och media: föreställningar om människor och förorter*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2002.

Flemström, Carin & Ronnby, Alf, *Fallet Rosengård: en studie i svensk planerings- och bostadspolitik*, Prisma, Stockholm, 1972

Gehl, Jan, *Livet mellem husene*, 2. opl., Arkitektens forlag, København, 1971

Gellerup, *Gellerup: Stories and Visions from a Modernist Suburb*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2020

Glendinning, Miles, *Mass housing: modern architecture and state power-a global history*, First edition. ed., London; Bloomsbury Visual Arts, 2020

Gordon, Hans & Molin, Peter (red.), *"Man bara anpassar sig helt enkelt": en forskningsrapport om människor i Skärholmen*, PAN/Norstedt, Stockholm, 1972

Grander, Martin & Westerdahl, Stig, *"Financialization the Swedish way: How Vonovia became the largest owner of former public housing estates through transaction pathways and calculative practices"*, *Journal of urban affairs* no. (2024), pp. 1–19, doi:10.1080/07352166.2024.2354744.

Gregorowicz-Kipszak, Joanna, Bröchner, Jan & Hagson, Anders, *Bygga bort utsatthet? En kunskapsöversikt* Chalmers, 2022.

Hall, Thomas (red.), *Rekordåren: en epok i svenskt bostadsbyggande*, Boverket, Karlskrona, 1999.

Hall, Thomas & Vidén, Sonja, "The Million Homes Programme: a review of the great Swedish planning project", *Planning Perspectives*, 20:3, 2005, s. 301–328.

Heunicke, Nichlas Moos et al., *Ressource Blokken: Upcycling af 60'erne og 70'ernes almene byggeri*, Realdania & 3XN, København, 2021.

Herin, Pontus, *I Djursholm och Tensta kindpussar vi varandra*, Frank, Stockholm, 2008

Holdo, Markus, Holmqvist, Emma & Bengtsson, Bo (red.), *Allas rätt till bostad: marknadens begränsningar och samhällets ansvar*, Bokförlaget Daidalos, Göteborg, 2022

Idle, Faysa, Fridell, Daniel & Lundgren, Theodor, *Ett ord för blod*, Lind & Co, Stockholm, 2023

Integrationsverket, *Vad hände med Blommanpengarna? Nationell utvärdering av särskilda insatser i utsatta bostadsområden: delrapport 1*, Integrationsverket, Norrköping, 2000.

Jacobs, Jane & Jacobs, Jane, *The death and life of great American cities*, 50th anniversary edition, 2011 Modern Library edition, Modern Library, New York, 2011[1961]

Janson, Ulla, Farsäter, Karin, Fransson, Victor & Johansson, Dennis, *Riva, cirkulera, bygga nytt eller renovera? Energianvändning i hela livscykeln*, Lunds tekniska högskola, Lund, 2022.

Jensen, Lotte & Holm, Astrid Wretling, *"They are breaking us into pieces": A longitudinal multi-method study on urban regeneration and place-based social*

relations among social housing residents in Denmark”, *Urban Studies*, 60:16, 2023, s. 3281–3298.

Johansson, Birgitta (red.), *Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla?*, Formas, Stockholm, 2012.

Jörnmark, Jan, *Småstadens skönhet – riv DDR-Sverige*, Timbro, Stockholm, 2024

Khemiri, Jonas Hassen, *Ett öga rött*, Norstedt, Stockholm, 2003

Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö, ”Malmöns väg mot en hållbar framtid: Hälsa, välfärd och rättvisa,” Malmö Stad, Malmö, 2013.

Lahti Edmark, Helene, *Förort i fokus - interventioner för miljoner: nordisk forskning om interventioner i ”utsatta” bostadsområden: en kunskapsöversikt* (2002).

Langhorst, Johanna, *Förortshat*, Ordfront, Stockholm, 2013

Legeby, Ann, *Patterns of Co-presence: Spatial Configuration and Social Segregation*, KTH, Stockholm, 2013.

Lilja, Elisabeth, *Den ifrågasatta förorten: identitet och tillhörighet i moderna förorter*, Byggnadsrådet, Stockholm, 1999.

Lind, Hans & Lundström, Stellan, *Affären Gårdsten - Har förnyelsen av Gårdsten varit lönsam?* KTH, 2008.

Lunabba, Nicolas, *Blir du ledsen om jag dör?*, Första utgåvan, Natur & Kultur, Stockholm, 2022

Lundquist, Åsa, *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg*, Göteborgs stad, Göteborg, 2014

Mack, Jennifer, *”Modernism in the present tense: “Dangerous” Scandinavian suburbs and their hereafters*”, *Environment and planning. D, Society & space* 41:4 (2023), pp. 656–682, doi:10.1177/02637758231182147.

Mjörnell, Kristina, Femenías, Paula & Annadotter, Kerstin, *”Renovation Strategies for Multi-Residential Buildings from the Record Years in Sweden—Profit-Driven or Socioeconomically Responsible?”*, *Sustainability*, 11:24, 2019, artikel 6988.

Modh, Birgit, *Eriksbo: lokalt engagemang och bebyggelseförändringar i ett av miljonprogrammets bostadsområden i Göteborg*, Chalmers tekniska högskola, Göteborg, 1996

Møller, Christian H., Martens Gudmand-Høyer, Sidse, Stang Våland, Marianne, Kärrholm, Mattias & Stenberg, Erik, *Perspektiver på almene boliger*, 2021.

- Naturvårdsverket, *Effekter av investeringsprogrammen LIP och Klimp: regeringsuppdrag juni 2009*, Naturvårdsverket, Stockholm, 2009.
- Nylander, Ola, *Svensk bostadsarkitektur: utveckling från 1800-tal till 2000-tal*, Arkitektur Förlag, Stockholm, 2013.
- Olsson, Sören, Törnquist, Anders & Arbeitskreis zur Erhaltung von Kulturgütern aus Stein., *Förorten: insatser och utveckling under 40 år*, Stockholm: Arkitekternas forum för forskning och utveckling Arkus, 2009
- Pekgul, Cheko & Pekgul, Nalin, *Jag är ju svensk*, 1. uppl., Recito, Norsborg, 2014
- Plevoets, Bie och Koenraad Van Cleempoel. *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. Abingdon: Routledge, 2019.
- Polismyndigheten, *Lägesbild över utsatta områden: regeringsuppdrag 2023*, Polismyndigheten, Stockholm, 2023.
- Powers, Anne, *Estates on the Edge: The social consequences of mass housing in Northern Europe*, MacMillan, London, 1997
- Raahauge, Kent Martinussen (ed.), *Architectures of Dismantling and Restructuring*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2022
- Raattamaa, Lars Mikael, *Den fjärde urbana revolutionen: en essä i Gårdsten, Hjällbo, Rannebergen & Hammarkullen: om Angereds plats*, Modernista, Stockholm, 2020
- Reppen, Laila & Vidén, Sonja, *Att underhålla bostadsdrömmen: kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från åren 1961–1975*, Formas, Stockholm, 2006.
- Runting, Helen, Rosenberg, Frida, Stenberg, Erik & Orejuela, Gaudy, *Bygger vi en blandad stad?: En analys genom kartläggningar av bostadsbyggandet i Stockholmsregionen* Stockholm, 2022
- Rådberg, Johan, *Drömmen om atlantångaren: utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*, Atlantis, Stockholm, 1997.
- Rörby, Martin (red.), *En miljon bostäder*, Arkitekturmuseet, Stockholm, 1996.
- SABO, *Hem för miljoner: förutsättningar för upprustning av miljonprogrammet - rekordårens bostäder*, SABO, Stockholm, 2009
- Salihu, Diamant, *Tills alla dör*, Mondial, Stockholm, 2021
- Samuelsson, Nilsson (red.), *Förändra varsamt: vägledning vid ombyggnader av rekordårens bebyggelse*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2004.
- SCB, *Statistikdatabasen: Antal lägenheter efter byggnadsperiod, år och hustyp*, <https://www.statistikdatabasen.scb.se>, hämtad 9 juni 2025.

Sem-Sandberg, Steve, *Häri från till Allmänningen*: roman, Bonnier, Stockholm, 2005

Skillnadernas Stockholm: kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015, Stockholms stad, Stockholm, 2015

Socialdemokraterna, *Ny riktning för Sverige 2030*, Socialdemokraterna, Stockholm, 2025.

Švácha, Rostislav (ed.), *The Paneláks: Twenty-Five Housing Estates in the Czech Republic*, Prague: The Museum of Decorative Arts in Prague, 2018

Sveriges regering. *Utredningen om utvärdering av lokala utvecklingsavtal., Storstad i rörelse: kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal: slutbetänkande*, Fritzes offentliga publikationer, Stockholm, 2005

Sveriges regering, *Urbana utvecklingsområden 2013 – Statistisk uppföljning utifrån 7 indikatorer*, Regeringskansliet, Stockholm, 2014.

Söderqvist, Lisbeth, *Rekordår och miljonprogram: flerfamiljshus i stor skala. En fallstudiebaserad undersökning av politik, planläggning och estetik*, Stockholms universitet, Stockholm, 1999.

Tretton myter om bostadsfrågan, 1. uppl., Dokument press, Årsta, 2016

Turner, B, "*Kommunala bostadsföretag i finansiell knipa: Överbelånat, svårsålt och segregerat*", Byggforskning nr (1996).

Törnquist, Anders, *Storstadssatsningen i ett områdesperspektiv*, Göteborgs universitet, 2004.

Törnquist, Anders, *Storstadssatsningen – utvärdering av ett storstadspolitiskt program*, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet, Stockholm, 2006.

Urbant utvecklingsarbete: delrapportering av regeringsuppdrag, 1. uppl., Boverket, Karlskrona, 2013.

Urbana utvecklingsområden 2013 - Statistisk uppföljning utifrån 7 indikatorer [Elektronisk resurs], 2014.

Valizadeh, Carolin, "*Vi som bor här - vi vet!*": *En plats sociologisk studie om ungas sociala organisering, identiteter och tillhörigheter i ett miljonprogramsområde*, Linnaeus University Press, Diss. Växjö: Linnéuniversitetet, 2023, Växjö, 2023

Van Kempen, Ronald, Dekker, Karien, Hall, Stephen, and Tosics, Iván (Eds.), *Restructuring Large Housing Estates in Europe*, Bristol, UK: The Policy Press, 2005

Westin, Sara, "... *men vart ska ni då ta vägen?*": Ombyggnation ur hyresgästernas perspektiv (2011).

Whitzman, Carolyn, *Home Truths: Fixing Canada's Housing Crisis*, University of British Columbia Press, Vancouver, 2024.

Vidén, Sonja, Schönning, Klas & Nöre, Kerstin, *Flerbostadshusen i Sverige: kvaliteter och brister, ombyggnadsbehov och möjligheter*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1985

Vidén, Sonja & Plan- och bostadsverket, *Bättre bostadsförnyelse: sammanställning och slutsatser av 19 Fou-projekt*, 1. uppl. uppl. Karlskrona: Boverket, 1990.

Vidén, Sonja & Lundahl, Gunilla (red.), *Miljonprogrammets bostäder: bevara – förnya – förbättra*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1992.

Wirtén, Per, *Där jag kommer från: kriget mot förorten*, Bonnier, Stockholm, 2010

Zarecor, Kimberly Elman, *Manufacturing a Socialist Modernity: Housing in Czechoslovakia, 1945–1960*, Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2011

Öresjö, Eva, "*Problems and opportunities in a large scale suburban housing estate: The case of Råslätt, Jönköping, Sweden*", in *Large scale housing estates in Northwest Europe* (1999), pp. 153-.

Öresjö, Eva, Blomé, Gunnar & Pettersson, Lars, *En stadsdel byter skepnad - en utvärdering av förnyelsen på Öster i Gävle* (2012).

Öresjö, Eva, "*Den Sönderfallande Staden - en problemdiskussion med internationella utblickar*", *Socialvetenskaplig tidskrift* 2:2 (2016), doi:10.3384/SVT.1995.2.2.3013.

Bilagor

Presentation 250331

VINNOVA
 Energimyndigheten
 FORMAS

Platstyp: storskaliga flerbostadshusområden

- Må en del av de stora områdena byggas upp av ett framtidsskapat och storskaliga flerbostadshusområden i Sverige från 1960- och 70-talet
- Uppdraget: en "state of the art" rapport som innehåller:
 - en utdömd och jämförbar sammanfattning av det internationella kunskapsläget
 - En **kluster** av genomförda utvecklingsprojekt. Framför allt i Sverige men även internationellt
 - För **fastarens egen analys** av vad som gjorts inom området och vad som saknas

 ShiftSweden
 impact innovation

Preliminära resultat

1. Begreppet och bakgrund
2. Vetenskapliga kunskapsläget
3. Genomförda utvecklingsprojekt
4. Egen analys

 ShiftSweden
 impact innovation

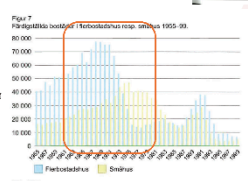
1. Begreppet "storskaliga flerbostadshusområden"

- Begreppet "storskaliga flerbostadshusområden" som skapades som ett resultat av ett uppdrag från VINNOVA och Energimyndigheten.
- Några av de stora flerbostadshusområdena i Sverige:
- Miljöprojektet i storskaliga flerbostadshusområden (1905-1974)
 - Stora och fleråriga bostadsprojekt: SÖR (1971-82)
 - Kungälvens flerbostadshusområden (1966-1975)
 - Energiprojektet i Göteborg
 - Moderna bostadsbyggnader (80-talet)
 - "Svarta" bostadsblock (80-talet)
 - Skanska och Sveriges bostadsprojekt (80-90-tal)
 - Miljöprojektet i Södertälje
 - Parallella hallar och särskilt utrustade områden (1980-90-tal)
 - Bostadsområden i tekniska områden (80-talet)
- Källa: SCS-förstudie "Storskaliga flerbostadshusområden och Överbyggnad"

 ShiftSweden
 impact innovation

Boverkets rapport "Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer" (2005)

- Två olika perspektiv boerätts:
 - Folkhemmets flerbostadsområden
 - Rekordens stora och flerbostadsområden
 - Stora småområden från samfundet ur avskildhet
- Särskilda flerbostadsområden boerätts:
 - Rekorderna 1961-1975
 - Drögt 800 000 bostäder byggdes i flerbostadsområden, varav ca 600 000 var flerbostadsområden i städer eller tätorter
 - Storskaliga, 2- och 3-översikt byggdes i flerbostadsområden, men inte för att de ska vara avskilda

ShiftSweden

Bakgrund och statliga satsningar

1975-1992

- Målbrytning i byggskikt och fastidna områden i städer
- Förnyelse och utveckling av städer i olika perspektiv eller sociala miljöer, för att ge ett område social status
- Boendepolitik, boendepolitik
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200

ShiftSweden

Bakgrund och statliga satsningar

1990-och 2000-talet

- Målbrytning i byggskikt och fastidna områden i städer
- Förnyelse och utveckling av städer i olika perspektiv eller sociala miljöer, för att ge ett område social status
- Boendepolitik, boendepolitik
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200

ShiftSweden

Bakgrund och statliga satsningar

2000-2010-talet

- Målbrytning i byggskikt och fastidna områden i städer
- Förnyelse och utveckling av städer i olika perspektiv eller sociala miljöer, för att ge ett område social status
- Boendepolitik, boendepolitik
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200

ShiftSweden

Bakgrund och statliga satsningar

2000-talet

- Målbrytning i byggskikt och fastidna områden i städer
- Förnyelse och utveckling av städer i olika perspektiv eller sociala miljöer, för att ge ett område social status
- Boendepolitik, boendepolitik
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Målbrytning, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200
- Boendepolitik, byggskikt, stadsutveckling, 200

ShiftSweden

2. Vetenskapliga kunskapsläget

- De flesta områdesplaneringar i Sverige är 50- och 70-åriga storskaliga bostadsområden, men för få är:
- Den vetenskapliga framkanten av de senaste 10-15 åren
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer
- Kunskap om fastidna områden i städer

ShiftSweden

a. Tekniskt-ekologiskt perspektiv

- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv

ShiftSweden

b. Ekonomiskt perspektiv

- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv
- Drivkraften kommer från tekniska perspektiv och ekologiska perspektiv

ShiftSweden

c. Socialt-kulturellt perspektiv

- Drivkraften utgår från människorna, de boende, i blandade aktyver och/eller fastboende-förskapen om de boendes situation samt möjligheten till samverkan mellan olika aktyver.
- Ett mång-disciplinärt forskningsfält
 - Kultur, geografer, sociologer, planeringsforskare, sociologer, antropologer, historiska arkitekter, arkitekturforskare, utvärdat, osv.
 - Boendeforskningen: <http://boendeforskningen.lu.se/>
 - Segransator skapandet och Segransatorer skapar
 - Skönlitteratur och reportage, fler författare med ett intilligt-perspektiv:
 - Jägare, de, Wallin och Cheko-Pekuri, Oas Hassen, Khamari, Pomas Herin, Diba Demirbag, Sten, Lars Mikael Salomonsson, Sören Sören Sandberg, Per Wijkström, Nicolas Lunati, Dan Mart Sällström, Johanna Beckström, Linnéby, m.fl.

ShiftSweden

d. Teoretiskt-estetiskt perspektiv

- Drivkraften kommer från planering, stadsbyggande, arkitektur och historisk/humanistiska. Varför ser det ut som det gör. Hur ska staden byggas och förstås?
- Riksdagen och miljöprogrammet
 - Den estetikalljudna saken var en blandad sad
 - Modernismen, utopier och myter
 - Stadsplanering och livet mellan husen
 - Färdens utveckling och den tillgängliga boendet
 - Elisabeth Svaregård, Carl Krennberg, Søren V. de, Thomas Håk, Irene Molin, Elisabeth Östberg, Åke, Anders Johanna Källander, Johan Rindberg, Thore Eriksson, Olo Nyman, osv.

ShiftSweden

e. Integrerat perspektiv

- Ett integrerat perspektiv om en verklig värld, oftast av kommuner, kommunala bostadsbolag, privata ägare och investerar eller kunniga personer, med ett lokalt och globalt förhållningssätt, baserat på djupkunskap om det lokala, kunskaperna är integrerade i skapandet av bostäder.
- Bäckåker (Åby), Norrby, Balk, Fågel, People's Palace, osv)
 - Gävle, sammanfattat - Gösta Fransson
 - Uppsala kommunen - Hovind för alla
 - Ålgårdahem - Enggården, passivhus
 - Örebrobostäder (ÖBÖ)
 - Helsingborg - Örnsting-1

ShiftSweden

Internationell utblick

ShiftSweden

3. Genomförda utvecklingsprojekt

- Ett digitalt "best-practice" projekt kommer att presenteras och grupperas enligt deras huvudsakliga mål och drivkrafter
- Projektet kommer att sammas från så många kunskaps-perspektiv som möjligt
- Några internationella exempel kommer att inkluderas

ShiftSweden

4. Egen analys

- Den kommer...
- ...men redan nu kan jag se att miljöförändring och en förändring av vårt förhållningssätt är nödvändigt för att förändra våra storskaliga bostadsutvecklingsstrukturer.
 - ...eftersom det är det många perspektiv som kommer att vara avgörande för att förändra våra storskaliga bostadsutvecklingsstrukturer.

ShiftSweden

Tack!

Erik Stenberg

Adkomst GARMGA
Lektor i Arkitektur
KTH Arkitekturskolan

erik.stenberg@arch.kth.se
mob: 0706-771 767
www.kth.se/profil/eriksteb

ShiftSweden

Databassökningar: "storskaliga flerbostadshusområden"

Nedan redovisas sökningar gjorda regelverk och databaser mellan 250310-250411.

The screenshot shows the LIBRIS search interface. The search bar contains the text "storskaliga flerbostadshusområden". Below the search bar, it states "Sökning: storskaliga flerbostadshusområden" and "Din sökning gav noll träffar". There are several tips for refining the search, such as "Försök med andra sökord" and "Försök med mer allmänna sökord". A table at the bottom provides links to various services like "Sekretess", "Kontakt", "Sökrutor", "Textstorlek", and "SwePub".

Om LIBRIS	Hjälp	Sök utifrån	Anpassa	LIBRIS söktjänster
<ul style="list-style-type: none"> • Sekretess 	<ul style="list-style-type: none"> • Kontakt • Bibblan svarar • Teknik och format 	<ul style="list-style-type: none"> • Sökrutor • Plug-ins • Bookmarklet 	<ul style="list-style-type: none"> • Textstorlek • Kontrast • Vyer 	<ul style="list-style-type: none"> • SwePub • Uppsök

Kungliga biblioteket hanterar dina personuppgifter i enlighet med EU:s dataskyddsförordning (2018), GDPR. [Läs mer om hur det funkar här.](#)
Så här hanterar KB dina uppgifter vid [användning av denna tjänst](#), [Hantera kakor](#).

Copyright © LIBRIS - Nationella bibliotekssystem

En sökning på "flerbostadshusområd*" på Boverkets hemsida (där asterisken ger en sökning på alla fortsättningar/böjningar av ordet) gav sex (6) träffar:
https://www.boverket.se/sv/sok/?query=flerbostadshusomr%C3%A5d*

boverket.se/sv/sok/?query=flerbostadshusområd*

 Boverket

Sök

Q Sök på boverket.se

flerbostadshusområd*

Sök

▼ Filtrera sökning ▾

Din sökning på "flerbostadshusområd*" resulterade i 6 träffar

Relevans / Datum / A-Ö

E-handel och paketleverenser

PBL Kunskapsbanken – Granskad: 14 februari 2020

och räddningstjänst kommer fram. Samma krav på tillgänglighet för räddningsfordon finns i **flerbostadshusområden**, men här kan det uppstå problem eftersom tung trafik ofta inte är välkomna in på bostadsgårdarna

[PBL kunskapsbanken – en handbok](#) / [Teman](#) / [Godstransporter i fysisk planering](#) / [Godstransporter i planeringsprocessen](#) / [Olika planeringssituationer](#) / E-handel och paketleverenser

Sambanden mellan byggd miljö, teknikutveckling och hållbarhet

Publikationer – Utgivningsår: 2020

områden för andra trafikslag än bil. Möjligheter att utveckla den byggda miljön För **flerbostadshusområden** (2) skulle platsanpassade digitala plattformar kunna öppna upp för ökat engagemang från

[Startsida](#) / [Om Boverket](#) / [Publicerat av Boverket](#) / [Ladda ner publikationer](#) / [2020](#) / [Sambanden mellan byggd miljö, teknikutveckling och hållbarhet](#)

boverket.se/sv/sok/?query=flerbostadshusområd*

Rättsfall och kulturvärden

PBL Kunskapsbanken – Granskad: 16 mars 2022

2016-04-04 mål nr P 6490-15) Balkonginglasning flerbostadshus 1986 var ovarsam I ett större **flerbostadshusområde** från 1986 ville en lägenhetsinnehavare glasa in sin balkong. I området fanns andra inglasade

[PBL kunskapsbanken – en handbok](#) / [Teman](#) / [Kulturvärden](#) / [Kulturvärden i teori och praktik](#) / [Rättsfall och kulturvärden](#)

Avfallshantering - tillgänglig, säker och estetisk

Publikationer – Utgivningsår: 2011

Avfallshantering ska inte orsaka olägenheter i form av nedskräpning, buller, lukt eller skadedjur. **flerbostadshusområde** i områden med flerfamiljshus kan avfallslösningarna variera stort. Det finns allt från

[Startsida](#) / [Om Boverket](#) / [Publicerat av Boverket](#) / [Ladda ner publikationer](#) / [2011](#) / [Avfallshantering - tillgänglig, säker och estetisk](#)

Samlingsdokument - referensvärden

Publikationer – Utgivningsår: 2006

primärenergiebegreppet tillämpas (då ska förluster i samtliga led ingå) eller energikostnaden. För vissa **flerbostadshusområden** kan dessa sekundära förluster uppgå till mer än 30 procent. Referensvärden baserade på statistik

[Startsida](#) / [Om Boverket](#) / [Publicerat av Boverket](#) / [Ladda ner publikationer](#) / [2006](#) / [Samlingsdokument - referensvärden](#)

Malmö stad.pdf

Granskad: 13 juni 2023

maxlängd till avfallshantering försvinner, kan detta leda till längre avstånd vid större **flerbostadshusområden** och därmed försvåra för personer med funktionsnedsättning. För in rådet om max 50 meter till

[Startsida](#) / [Lag & rätt](#) / [Boverkets remisser](#) / [Äldre remisser](#) / [Boverkets förslag till föreskrifter om skydd med hänsyn till hygien, hälsa och miljö](#) / [Malmö stad.pdf](#)

En sökning på "flerbostadshusområd*" i PBL kunskapsbanken på Boverket gav två (2) träffar.

boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/sok/?query=flerbostadshusområd*

Sök i PBL kunskapsbanken

flerbostadshusområd* Sök

▼ Filtrera sökning ▾

Din sökning på "flerbostadshusområd*" resulterade i 2 träffar Relevans / Datum / A-Ö

E-handel och paketleverenser

PBL Kunskapsbanken – Granskad: 14 februari 2020

och räddningstjänst kommer fram. Samma krav på tillgänglighet för räddningsfordon finns i **flerbostadshusområden**, men här kan det uppstå problem eftersom tung trafik ofta inte är välkomna in på bostadsgårdarna

[PBL kunskapsbanken – en handbok](#) / [Teman](#) / [Godstransporter i fysisk planering](#) / [Godstransporter i planeringsprocessen](#) / [Olika planeringssituationer](#) / E-handel och paketleverenser

Rättsfall och kulturvärden

PBL Kunskapsbanken – Granskad: 16 mars 2022

2016-04-04 mål nr P 6490-15) Balkonginglasning flerbostadshus 1986 var ovarsam I ett större **flerbostadshusområde** från 1986 ville en lägenhetsinnehavare glasa in sin balkong. I området fanns andra inglasade

[PBL kunskapsbanken – en handbok](#) / [Teman](#) / [Kulturvärden](#) / [Kulturvärden i teori och praktik](#) / Rättsfall och kulturvärden

<https://www.dropbox.com/s/cl/fi/n5njxtpt0y82njkt09r5d/Screenshot-2025-03-13-12.04.38.png?rlkey=ixr5vhrpxi51l80whhkl6z84j&dl=0>

En sökning på "storskaliga flerbostadshusområden" i KTHBs databas Primo ger en (1) träff:

- Boverket. (2005). *Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer*.

storskaliga flerbostadshusområden

Books/E-books Articles Book Chapters Databases Journals

0 selected 1-1 of 1 Results Save query

1 **BOOK**
Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer
Boverket
2005

Online

Main Library Open Stacks: Byggdok Collection Monographs FBM-220686 Available 📍 Locate

Results Per Page 10 25 50

En sökning på bara "flerbostadshusområd*" i KTHBs databas Primo (där asterisken ger en sökning på alla fortsättningar/böjningar av ordet) ger tio (10) träffar:

Åtta böcker:

- Boverket. (2005). *Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer.*
- Nilsson, I., & K-konsult. (1984). *MILJONPROGRAMMETS FLERBOSTADSHUSOMRÅDEN : lokalisering, innehåll, åtgärder... En förstudie.*
- Green, A., & Kungl tekniska högskolan KTH Avd för regional planering. (1995). *Kan hög omflyttning minskas med begränsade åtgärder? : intervjuundersökning med barnfamiljer som flyttar från två flerbostadshusområden med hög omflyttning.*
- Boverket, & Närbo AB. (1989). *KOSTNADER FÖR ETT FLERBOSTADSHUSOMRÅDE : ett exempel.*
- Green, A. (1995). *Kan hög omflyttning minskas med begränsade åtgärder? : intervjuundersökning med barnfamiljer som flyttar från två flerbostadshusområden med hög omflyttning.* Kungl Tekniska högskolan, Institutionen för infrastruktur och samhällsplanering.
- Björklund, E. (1997). *Bostads- och miljö kvalitet i nybyggda flerbostadshusområden 1991 och 1994/95.*
- Bostadslaget. (1993). *Bostäder som bäst : lägenheter, komplement och utemiljö : presentation av de bästa bostadskvartern i studien "Bostads- och miljö kvalitet i nybyggda områden. Analys av ett urval vanliga flerbostadshusområden med preliminärt beslut om bostadslån 1986". BFR R3:1991.* Bostadslaget.
- Björklund, E., & Lidmar, K. (1989). *BOSTADS- OCH MILJÖKVALITET I NYBYGGDA OMRÅDEN : analys av ett urval vanliga flerbostadshusområden med preliminärt beslut om bostadslån 1986.*

Två artiklar:

- Flervåningshus i trä. (1999). *Arkitekturtävlingar.*
- Viita, M. (1996). Framgångsrikt komposteringsprojekt i Danmark: 70 procent av de boende var aktiva. *RVF-nytt.*

SCB Statistikdatabasen delar in Sveriges bostadsbestånd i tre kategorier: småhus, flerbostadshus och övriga hus.

Antal lägenheter efter byggnadsperiod, år och hustyp

		småhus	flerbostadshus	övriga hus	summa
-1930	2023	416 637	215 019	16 582	648 238
1931-1940	2023	140 218	158 375	4 813	303 406
1941-1950	2023	137 228	246 438	4 491	388 157
1951-1960	2023	164 230	399 785	8 333	572 348
1961-1970	2023	289 671	584 012	10 914	884 597
1971-1980	2023	426 364	299 416	6 908	732 688
1981-1990	2023	215 560	196 582	6 213	418 355

1991-2000	2023	99 752	127 659	3 818	231 229
2001-2010	2023	115 258	114 808	4 391	234 457
2011-2020	2023	91 606	264 891	4 703	361 200
2021-	2023	23 388	105 451	945	129 784
uppgift saknas	2023	9 281	7 988	6 863	24 132
		2 129 193	2 720 424	78 974	4 928 591

SCB lägger till denna kommentar vid sökningar:

Viktiga fotnoter

Med bostadslägenhet avses en lägenhet avsedd att helt eller till en inte oväsentlig del användas som bostad, oavsett i vilken hustyp den ligger. Även bostäder i småhus definieras således som lägenheter. Skillnaden i bostadsbeståndet mellan två år utgörs inte enbart av nyproduktion av bostäder. Bostadsbeståndet är en registerprodukt som bygger på uppgifterna i lägenhetsregistret. Registret uppdateras av kommunerna som ansvarar för ajourhållningen med hjälp av information från landets fastighetsägare. Både nyproducerade och existerande lägenheter, vilka tidigare utgjort bortfall i registret, registreras löpande. Därutöver sker rättningar och kompletteringar av tidigare felaktiga uppgifter samt till följd av att det befintliga beståndet förändras, t.ex. genom ombyggnad och rivning. Dessutom förekommer en viss eftersläpning i registreringen av nybyggda lägenheter, framför allt senaste året.

hustyp

småhus

Småhus avser friliggande en- och tvåbostadshus samt par-, rad- och kedjehus (exklusive fritidshus).

flerbostadshus

Flerbostadshus avser bostadsbyggnader innehållande tre eller flera lägenheter inklusive loftgångshus.

övriga hus

Övriga hus avser byggnader som inte huvudsakligen är avsedda för bostadsändamål men ändå innehåller vanliga bostadslägenheter, till exempel byggnader avsedda för verksamhet eller samhällsfunktion.

Vi ställer om Sverige

ShiftSweden är ett innovationsprogram inom Impact Innovation, Sveriges innovationssatsning för 2030-talet, ett initiativ av Energimyndigheten, Formas och Vinnova.

ShiftSweden är plattformen där näringsliv, offentlig sektor, akademi och civilsamhälle möts för att utbyta kunskap och idéer, identifiera gemensamma utmaningar. Inom programmet utvecklar vi nya koncept och lösningar, bygger vidare på befintlig kunskap, forskning och innovation.

ShiftSweden ställer om Sverige, fossilfritt och resursmedvetet, till attraktiva och tillgängliga livsmiljöer för alla. Under 10 år gör vi 100 platser till spelplan för innovation och samverkan i mellanrummet mellan olika organisationer, olika kunskapsfält och olika geografiska skalor.

Vi visar hur på 100 platser under 10 år.